

CUVINTE ROMÂNEȘTI PROBABIL AUTOHTONE, ATESTATE ÎN PRIMUL SECOL DE SCRIERE ÎN LIMBA NAȚIONALĂ (1521-1621)

GHEORGHE MIHĂILĂ (București)

I. INTRODUCERE

În studiile precedente, publicate începând din 1996, am trecut în revistă, cu precizările etimologice necesare:

I) 37 de cuvinte sigur autohtone, stabilite de majoritatea specialiștilor (în special, în sintezele semnate de Al. Rosetti, C. Poghirc, I. I. Russu, Gr. Brâncuș, precum și în alte lucrări, apărute în ultimii ani), cu prime atestări din secolul al X-lea până la 1520, în texte scrise în latina medievală, în slavonă și în alte limbi, pe teritoriul țării noastre și în zone învecinate: *baci*, *baltă*, *balaur* (*bălaur*), *brad*, *brân(d)ză*, *brusture*, *bucur* (*Bucur*, *bucuros*), *bu(d)ză*, *căciulă*, *cătun*, *cioar(r)ă*, *ciucă*, *copac* (*copaci*), *copil*, *curpen*, *gard*, *ghionoai* (*gheuroai*), *groapă*, *gruma(d)z*, *jumătate*, *leurdă*, *mal*, *mare* „grand, haut”, *ma(d)zăre*, *măgură*, *mân(d)z*, *mân(d)zat*, *moș - moașă*, *murg*, *pârâu* (*pâr(r)ău*), *rașă*, *spânz(sprinz)*, *strungă*, *șopârlă*, *șap(u)*, *șeapă*, *vie(d)zure*;

II) 22 de cuvinte considerate în unele cercetări anterioare ca probabil autohtone, atestate în aceleași categorii de texte, din secolul al XII-lea până la 1520; dintre acestea, 18 ar putea fi trecute, după părerea noastră, între cele sigur autohtone: *băl*, *breb*, *carâmb(u)*, *cârlig*, *chicără*, *ciocârlie*, *ciung* (cu varianta *ciunt*), *crăciun*, *creș*, *a curma*, *dâmb*, *grui(gruñ)*, *mic*, *mieriu*, *stână*, *ștea(d)ză*, *urdoare*, *(d)zărână/zărână*; alte 4 cuvinte rămân în continuare între cele probabil autohtone: *brândușă*, *măceș*, *mușat*, *noian*;

III) 32 de cuvinte incluse, de asemenea, de cercetătorii anteriori în categoria celor sigur autohtone, atestate în primul secol de scriere în limba națională (1521-1621), iar unele dintre ele și în texte scrise în alte limbi: *abur(u)*, *arcea*, *baligă/balegă*, *bar(d)z*, *-ă*, *bască*, „lână (tunsă de pe o oaie)”, *brân(u)/brâu*, *bung-et*, *ceafă*, *ciucă*, *ciut*, *-ă/șut*, *-ă*, *cursă* „piege, trappe”, *fâr(r)âmă/fâr(r)imă*, *fluiet/fluietă*,

gata, *gălbează/călbează*, *ghimp(e)*, *grapă*, *grunz*, *gușă*, *măgar(iu)*, *mărar(iu)*, *mâșc - mâșcă*, *mugur*, *năpârcă*, *pupăză*, *rân(d)ză*, *sâmbure/sâmbur(u)*, *strepede/strepez*, *strugur(e)*, *șarc*, *urdă*, *vatră*¹.

Ca și pentru lunga perioadă din secolul al XII-lea până la 1520, în paginile următoare vom lua în discuție alte 19 cuvinte, considerate în diverse cercetări anterioare, în particular în sinteza lui Gr. Brâncuș – poate, cea mai circumspectă –, drept probabil autohtone: pe de o parte, recurgând la textele românești din perioada 1521-1621, precum și la alte surse, vom reproduce atestările pe care le-am putut identifica, adesea extrem de prețioase pentru stabilirea celor mai vechi sensuri cunoscute; pe de altă parte, vom căuta să aducem noi precizări etimologice, care să permită trecerea unor cuvinte în categoria celor sigur autohtone sau, în tot cazul, să arate care este stadiul actual al investigațiilor. La dicționarele și lucrările menționate în studiul precedent adăugăm o nouă cercetare, aceea a Irinei Kalujaskaia (Kaluzskaja), apărută la Moscova în anul 2001: *Palcobalkanskije relikty v sovremennykh balkanskikh jazykakh (K probleme rumyno-albanskikh leksičeskikh paralelej) – Resturi paleobalcanice în limbile balcanice actuale (În legătură cu problema paralelelor lexicale româno-albaneze)*. Nu vom discuta aici poziția teoretică a autoarei; am făcut-o în studiul din 1997, pe baza rezumatului tezei sale de doctorat (nota 14, p. 69), și nu e cazul să revenim. Îi suntem recunoscători pentru repertoriul bogat al celor 251 de cuvinte românești cărora în diverse lucrări, inclusiv unele cu totul recente, le-au fost găsite paralele mai mult sau mai puțin justificate etimologic (p.19-50) și mai ales pentru analiza detaliată, pe baza unei bogate bibliografii românești, albaneze, rusești și în alte limbi, a 14 dintre ele: 1. *abur*, 2. *arcea*, 3. *balaur*, 4. *baltă*, 5. *bască*, 6. *băl(an)*, 7. *brusture*, 8. *buză*, 9. *codru*, 10. *dru(druete)*, 11. *mal*, 12. *mazăre*, 13. *mânz*, 14. *strungă* (p. 51-144)².

Dintre acestea, 8 cuvinte se regăsesc între cele cu prime atestări din secolul al X-lea până la 1520, fiind analizate de noi în studiul din 1996 (nr. 3, 4, 7, 8, 11, 12, 13, 14); cuvântul nr. 6, *băl(an)*, este inclus în articolul din 1997, consacrat celor probabil autohtone, atestate din secolul al XII-lea până la 1520 (trecut de noi între cele sigure); 3 cuvinte (nr. 1, 2, 5) au prime atestări în textele românești din perioada 1521-1621 și sunt incluse în studiul nostru precedent; cuvântul nr. 9, *codru*, va fi discutat în paginile următoare; în sfârșit, nr. 10, *dru(druete)* a fost comentat de noi într-o comunicare din 1972, reproducă recent în volum³, și va intra în următorul articol, consacrat cuvintelor autohtone atestate după 1621.

Întrucât determinarea etimologică a cuvintelor enumerate mai jos prezintă anumite dificultăți, într-o măsură mai mare decât grupele precedente, ni se pare util a reaminti câteva din principiile formulate de A. Meillet, în fruntea clasicului *Dictionnaire étymologique de la langue latine – Histoire des mots*, realizat împreună cu A. Ernout (Paris, 1932; 4e édition, revue, corrigée et augmentée d'un index, Paris, 1959-1960, retipărită în 1985):

1) „Dans une langue comme le latin, il faut envisager, d'une part, des mots indo-européens ou faits avec des éléments indo-européens, de l'autre des mots empruntés.

On a estimé qu'une étymologie indo-européenne n'était utile que si le rapprochement proposé avec d'autres langues de la famille était ou certain ou du moins très probable” (p. VII).

2) „Un rapprochement qui n'est que possible ne saurait servir à faire l'histoire d'un mot (...). Les procédés de formation des mots sont multiples; les sens sont flexibles. Ceci posé, c'est merveille si, en se bornant à l'élément radical du mot, on ne trouve pas, dans l'une ou l'autre des langues de la famille, deux consonnes et un sens vague qui permettent un rapprochement a un comparatiste exercé disposant de beaucoup de dictionnaires. Or, en grammaire comparée, toute preuve s'exprime par la formule: «la concordance ne saurait être fortuite»” (p. VII-VIII).

3) „Pour tous ces mots dont le caractère indo-européen est évident, il ne suffit pas de signaler quelques correspondances. Il s'agit, non de simples racines, mais de mots indo-européens que le latin a conservés, et dont on peut et l'on doit déterminer avec précision la structure et la valeur. Ce n'est pas donner une étymologie que de rattacher un mot latin a une «racine» indo-européenne” (p. VIII).

4) „D'autre part, on ignore presque toujours quels vocabulaires les groupes indo-européens ont rencontrés au cours de leurs déplacements et sur le territoire où on les observe a l'époque historique.

Il y a donc, dans l'origine des vocabulaires de toutes les langues indo-européennes, une part d'inconnu; cette part est large à coup sûr, mais rien ne permet d'en mesurer l'importance qui, du reste, varie d'une langue à l'autre” (p. X).

5) „...Les substantifs qui désignent des outils, des marchandises, des plantes cultivées ont les plus grandes chances d'être empruntés, et l'on ne peut proposer ici d'étymologie indo-européenne que dans les cas où la formation s'explique d'une manière évidente” (p. X).

Acestea și alte principii ale etimologiei moderne⁴, aplicate cu consecvență, au dat rezultate notabile în stabilirea elementelor autohtone ale limbii române, în decurs de aproape un secol și jumătate și în special în ultimele decenii. În același spirit, pornind de la rezultatele obținute de cercetătorii anteriori, vom încerca să aducem noi precizări la etimologia cuvintelor selectate în paginile următoare.

Cât privește cadrul istorico-geografic, el a fost schițat în câteva ample note ce însoțesc studiul din 1996 și parțial în cele următoare, ținând seama de rezultatele expuse în lucrări de autoritate, publicate până nu de mult. La acestea se adaugă acum amplul tratat de *Istoria Românilor*, din care au apărut, sub auspiciile Academiei Române - Secția de Științe Istorice și Arheologie, patru volume, consacrate lungului răstimp din preistorie până la Unirea celor trei Țări Române sub Mihai Viteazul⁵. Fără a relua întreaga discuție, vom releva câteva capitole și idei din primele trei volume (toate, cu bogate indicații bibliografice), referitoare la moștenirea traco-dacă în limba română, pe fondul mai larg al istoriei populațiilor traco-geto-dace și al sintezei daco-romane. Astfel, cercetările viitoare vor trebui să țină seama de informațiile sistematizate și de concluziile capitolului IV din volumul I, *Dacia înainte de romani*, datorat lui Alexandru Vulpe (p. 399-441), de la primele știri despre traci, cu ramura lor nordică, geto-dacii, în spațiul dintre țărmul nordic al Mării Egee și Carpații de Miazănoapte, respectiv de la Marea Neagră până la teritoriile ilirice, din sec. VIII a. Chr. până în vremea lui Iustinian (527-565), când apare o ultimă știre despre „*lingua Bessorum*, vorbită de seminția tracă a bessilor”, în centrul Bulgariei actuale (p. 405)⁶. Această din urmă precizare poate fi legată de concluzia formulată

în studiul din 1996, potrivit căreia bilingvismul traco-latin, început în secolul I p. Chr., s-a încheiat „vers le VIe siècle, lorsque la langue thrace est définitivement disparue” (p. 41)⁷.

Date noi privind *Civilizația geto-dacă din a doua jumătate a secolului al II-lea a. Chr. până la începutul secolului al II-lea p. Chr.* au fost reunite în capitolul X, consacrat, între altele, *Vieții spirituale* (paragraf scris de Ioan Glodariu, p. 779-788): scrisul (puținele inscripții cu litere grecești – greu de descifrat – și una cu litere latine: *Decebalus per Scorilo*), cunoștințele de astronomie, cele privind calendarul, plantele medicinale (consemnate de Dioscorides, în sec. I p. Chr.), artele, religia și practicile religioase.

Tot astfel, viitoarele sinteze lingvistice vor trebui să aibă în vedere rezultatele la care au ajuns autorii volumului II, consacrat epocii stăpânirii romane în Dacia și celei post-romane, până în secolul VI: din Partea I. *Dacia Romană*, mai ales cap. V. *Populația și VI. Romanizarea* (Dumitru Protase, p. 137-168), cap. X. *Cultură și religie* (Mihai Bărbulescu, p. 225-257); Partea a II-a și a IV-a, consacrate *Dobrogei și zonelor învecinate*, în secolele II-III (mai ales cap. VI. *Viața spirituală*, inclusiv despre apariția creștinismului - A. Rădulescu, p. 353-388), respectiv în secolele IV-VI (în particular, cap. I. *Stăpânirea romano-bizantină și cap. IV. Cultura*, de același autor, p. 467-484, 529-545); Partea a III-a, care prezintă pe *Dacii liberi* din Muntenia, Moldova (până dincolo de Nistrul superior și mijlociu - Ion Ioniță, p. 401-437), din vestul și nord-vestul Daciei, până în zona Tisci (Sever Dumitrașcu, p. 439-448), și relațiile acestora cu romanii, sarmații și germanii (Ion Ioniță, p. 449-456). Pentru cercetarea lingvistică prezintă interes concluzia la care ajunge S. Dumitrașcu: „După desființarea provinciei Dacia și la sfârșitul domniei lui Aurelian, în anii 274-275, și a frontierelor sale, se produce și o expansiune a populației provinciale romane, latinofone, spre vest și spre nord-vest, precum și o deplasare a unor comunități de daci liberi în teritoriile fostei provincii, unde sunt atestați arheologic” (p. 448).

Deosebit de importantă se dovedește a fi ultima parte, a V-a. *Perioada de trecere la Evul Mediu*, în particular, cap. I. *Populația autohtonă în Dacia post-romană*, din anul 275 până în secolul VI (D. Protase, p. 555-605), între altele, cu *Știri despre populația romană la Priscus din Panion* (p. 448), în zona Banatului și a sud-vestului Crișanei, cu prilejul soliei la Attila, în

centrul câmpiei dintre Tisa și Dunăre⁸, ca și despre stăpânirea romană la nord de cursul inferior al fluviului, de la Constantin cel Mare până în anii 599-600, însoțită de extinderea creștinismului.

În sfârșit, din volumul III o legătură directă cu seria studiilor de față o are mai ales capitolul I din Partea I. *Zorii unei epoci noi* (secolele VII-VIII), iar în cadrul acestuia – paragraful f. *Caracterul romanic al populației nord-dunărene în secolele VI-IX* (Ștefan Olteanu, Mircea Rusu, p. 102-109) – *Cristalizarea limbii române* (Marius Sala, p. 109-121). Reținem formularea judicioasă a ultimului dintre colaboratori, menită să înlăture unele confuzii, care mai circulă încă: „Procesul de formare a limbii romanice este, de fapt, transformarea lentă a latinei în limbi romanice; el nu trebuie confundat cu procesul de formare a popoarelor romanice, care este unul de natură etnică. Popoarele romanice sunt un amestec între romani și populațiile asimilate de ei”. Substratul limbii române este traco-dac; acesta însă „nu i-a modificat esența latină, după cum nici substratul celorlalte limbi romanice (celtic, iberic, ligur) nu a modificat esența latină a limbilor romanice continuatoare ale latinei în Occident” (p. 111). Autorul enumeră principalele nume de răuri de origine traco-dacă, pe lângă cel al fluviului *Dunărea – Argeș, Buzău, Cerna, Criș, Motru, Mureș, Nistru, Olt, Prut, Siret, Someș, Timiș*, ce acoperă, practic vorbind, întregul teritoriu dacoromân, al câtorva localități urbane (*Abrud, Turda*)⁹, precum și 55 de unități lexicale din cele „aproximativ 80-90 de cuvinte [considerate] ca fiind certe din substrat” (alături de „alte 40 considerate ca probabile” – p. 112), grupate pe categorii onomasiologice, în sfârșit, câteva particularități morfologice atribuite substratului (postpunerea articolului hotărât, formarea numeralilor de la 11 la 19).

Prezentând baza latină (populară) a limbii române în vocabular, formarea cuvintelor, morfologie și sintaxă, autorul citat ajunge la chestiunea cheie care ne interesează aici: „De când se poate vorbi de limba română ca ceva deosebit de latina populară din care provine?” (p. 120), fiind seama și de faptul că: „În procesul însușirii latinei de către daci, ea a suferit unele modificări prin care a început să se deosebească de latina din alte provincii ale imperiului” (p. 111). Totodată, romanistii au ajuns de mult la concluzia că „latina și-a pierdut unitatea după secolul al IV-lea, o dată cu destrămarea imperiului, fărâmițându-se în varietăți ce aveau să devină limbile romanice actuale” (p. 120). Fenomenul de diferențiere a

început așadar prin secolul al V-lea, accentuându-se treptat până în secolele al VII-lea – al VIII-lea. Dacă la *Conciliul de la Tours* din anul 811 este consemnată clar diferența dintre latină și *rustica romana lingua*¹⁰, peste doar trei decenii filologia romanică înregistrează primul text într-o limbă neolatină – franceza veche: *Jurămintele de la Strasbourg din anul 842*. Prin urmare, asemenea „celorlalte limbi romanice, limba română a «apărut» (mai exact: «s-a individualizat» – G. M.) ca un idiom diferențiat de latina din care provenea în cursul secolelor V-VIII” (p. 121)¹¹. Am putea restrânge acest interval, dacă am lua în considerație numai pătrunderea în latina carpato-balcanică a cuvintelor de origine traco-dacă, ce se va fi încheiat o dată cu părăsirea către secolul al VI-lea a acestei limbi de către vorbitorii ei în favoarea latinei – *romana lingua*, ce a devenit limba română. Cu toate acestea, fiind vorba numai de vocabular și de foarte puține elemente morfologice, este mai potrivit să ne menținem în cadrul cronologiei acceptate, în genere, pe plan romanic, cum am procedat în concluziile primului nostru studiu (1996).

II. GLOSAR

1. ACĂ-, element de compunere în adj., pron. ACĂTĂRE „anumit, oarecare; de seamă, bun; certain; remarquable, bon” (DLR, I, I, 12: 1689; Tiktin-Miron³, I, 11-12: 1566; DEX, 5: *acătării, acătărea*, adj. invar.). *Vedeți acătarele iubov, cum dăde noao Tatăl* (Coresi, Ap. 195; I Ioan, 3, 1). *Ieremiia voievod... au scornit acatara lucrure pre noi în toate laturile, ca să perim* (* Mold., [mai-iulie 1600], Doc. XLIV, 237r/8).

Arom. *ahtăre* „tel, pareil” (Papahagi, 126, 114: și *aftăre*, formă nordică; Caragiu, 92); megl. *ftări* (alături de *tări* „astfel, atare”- Capidan, 291; DLR menționează și *htari*).

Element adverbial autohton, de origine traco-dacică, ce împreună cu *tare* (<lat. *talem* „asemenea; așa de; atât de însemnat”; cf. *a-tare, cu-tare*) a format cuvântul compus *acătare*; cf. alb. *aqë, aq* „într-atât, așa de...” (Bogdani, 1685; *aq*, adv. „so, so much, many” – Mann, 9; Leotti, 18: *aqë*, avv. pronominal, correlativ, avverbio di grado, agg. „tanto”; Fjalor, 43: *aq*) și *akë* în pron. *akëcili* „oarecare”, *akëkush* „oarecine” etc. (vezi: Meyer, 6; Densusianu, 328, 465, 542; DLR; Brâncuș, 131-132, cu bibliogr.; acceptat, cu rezerve, de Rosetti, 255, 500, față de explicația mai veche: *acătare*<*eccum-tale*, ca și *atare*

<*eccum-talis*, 148, 149; Kalujaskaia, 19, cu bibliogr.; Pokorny, 73-75, s. v. **au-*, **u-* „Pronominalstamm «jener», auch gegenüberstellend «alter, alius», «anderscits, hinwiederum»”: „Pedersen, Pron. dém. 315, vermutet eine dem gr. αὐ̄ entsprechende Form im Anlaut von alb. *a-që* «so viel»”; al doilea element provine din i.-c. **kwo-*, vezi Pokorny, 644; Brâncuș).

Raportările la lat. *aeque talis* (Cihac, I, 278), *eccu(m) tale* etc. (Hasdeu, EMR, I, 132-134 [126-128]; Rosetti, 148, 149; Cioranescu, 35; Tiktin-Miron³, cu bibliogr.; Raevschî-Gabinschi, 23) sunt justificate doar pentru al doilea element (cf. *tare, a-tare*).

2. BĂIÁT, s. m. „copil (mic) de sex bărbătesc (înărcat); adolescent; flăcău; enfant mâle (sevré); garçon; jeune homme” (DLR, I, I, 428-429: Ps. Sch.; Tiktin-Miron³, I, 225: Ps. Sch.; DEX, 89). *Să nu plecarea mândrii, ce înălțară sufletul meu ca băiatul spre muma-sa* (Coresi, Psalt. 1570 și 1577, 256 r/3, ps. 130, 2; cf. Ps. Sch., 234/3; *ca înărcatul la maică-sa* - Psalt. 1651; DLR și, anterior, Hasdeu, EMR, III, 2888-2897 [398-403], care menționează și versiunea latină: *sicut ablactatus super matrem suam*; adăugăm pe cea slavonă, după Coresi: *jako o(t)docnoe na m(a)terb svoř*, gr. τὸ ἀπογαλακτισμένον, vezi Lexicon, II, 599). *Iară de să va tâmpla muierea lui a se încumătri sau cu băiatul său a se spurca, ce aceea să nu o dea Dumnedzău a fi* (Lucaci, 231 v/6; Dimitrescu, 131).

Participiu (fem. *băiată* „copilă, fetiță, fetișcană; fillette, fille”, în Trans. și prin Mold. - DLR, I, I, 429) de la verbul *a băia*¹ (Trans., Banat) „1. a naște; 2. «băiez vrcun prunc la făță: adecă, cresc, hrănesc (lăptez); infantem nutrio, educo; verpflegen, versorgen, erziehen (ein Kind)». LB, 1825, cf. și LM, 1873-1876. Cf. *băietoriu, băietoare* [În acest sens, după LB, și: *băi*, vb. IV]; 3. *a băia copilul* = a mângâia cu mâna, pe obraz, un copil...” (DLR, I, I, 427- 428: am trecut sensul 3 pe locul 1). Exemple pentru primul sens, extrase din DLR, menite a deschide calea spre etimologia corectă: [Muierea] *zăcea goală, cum o băias* (notă: *născuse*) *mă-sa* (Rev. crit. I, 1893, 234). *Maică, măculița mea! Când pe mine m-ai băiat, Rău, maică, m-ai blestemat* (Bibicescu, P. P., 1893, 95), reprodus la omonimul *a băia*² „a face cuiva (mai ales unui prunc, unui copil mic) baie”, cu mențiunea, în paranteză: „poate că ar trebui citat la *băia*¹”; cf. Jarnik - Bârseanu, D., 1885, 183, referire care trimite la versurile citate de Hasdeu, EMR, III, 2888-2897 [398-403], la cuvântul *băiat*. *De când, maică, m-ai băiat, Cu amar m-ai blestemat, Cu mânilă cătră soare, Să trăiesc cu supărare,*

Cu mâinile cătră lună, Să n-am nici o voie bună. Aici, contrar celor susținute de Hasdeu – care explică pe *băiat* din „latinescul *balneare*, însemnând «spălat» sau «scăldat» –, sensul este „m-ai născut”, ca și în citatul din Bibicescu.

În ceea ce privește corelația *băiat* – *băiată*, respectiv *băiat* – *fată*, reamintim observația lui Pușcariu, LR, I, 37 [41]: „Spre a *preciza sexul* se pot întrebuința cuvinte diferite: *tată* – *mamă*, *unchi* – *mătușă* (...)” sau se recurge la „sufixe moționale (...)”. Deosebit de interesant e de urmărit, care din cele două mijloace sunt întrebuințate în diferite limbi, și chiar în aceeași limbă, unde adesea, în epoci și regiuni diferite, există contraste diferite. Astfel, franțuzescului *garçon* – *filles* sau nemțescului *Knabe* – *Mädchen* i-a corespuns *făt* – păstrat încă în *fătul meu!* – și *fată*, sau după vârstă, *copil* – *copilă* și *prunc* – *pruncă*, pe la Brașov și *băiat* – *băiată*. În limba literară avem însă *băiat* – *fată*, iar în Bucovina se zicea *școală de băieți*, dar *școală de copile*¹.

Verbul *a băia*¹, de la care provine *băiat*, este autohton, de origine traco-dacă: cf. alb. *mbaj*(*mbanj*) „tenere, menține etc.” și *bje* „portare, aduce etc.” (Leotti, 659-660, 46; Meyer, 35-36; Mann, 267; Fjalor, 1073-1076, 143), ce provin – al doilea din **bherō* (<i>-.e. *bher- „tragen, bringen; a duce, a purta; a aduce”, cf. v. ind. *bhāratī*, gr. *φέρω*, lat. *ferō* „a purta, a duce etc.”, v. sl. *berō* etc.), iar primul din iterativul **bhoréjō* (Pokorny, 128-138, cu menționarea derivatelor: *bir* „Sohn” <**bher-*, cf. got. *baur* „Sohn”; *bijē*, dial. *bilē*, format cu sufixul diminutival *-ĕlĕ*, *-ĕjĕ*); explicație dată de E. Hamp, SCL, XXVII, 1976, I, 33-34, acceptată de Brâncuș, 132-133, și Kalujskaia, 22. Concretizarea sensului, prezentă în derivate, se regăsește de asemenea în limba latină: „Un ancien sens de *ferō* est «porter dans son ventre, être fécondée», d’où *forda* [«femelle] pleine»” (Ernout-Meillet, 227-229), cu paralele în limbile slave, baltice (lit. *bėrnas* „Jüngling; Knecht”, v. lit. „Kind” – Pokorny), germanice și celtice. Russu, Etn. 263-264, pornind de la sensuri secundare (ideea de „forță, tărie, vitalitate”), raportează cuvântul *băiat*, fără argumente, la i.-e. **bel-* „stark; tare, puternic” (Pokorny, 96); explicația bázată pe omonimia verbelor *a băia*¹ și *a băia*² „a scâlda”, susținută de Hasdeu (și Tiktin-Miron³), nu rezistă analizei semantice, ca și cele care pornesc de la cuvinte latinești reconstituite: **bajulatus* (Cihac, I, 21), **baiare* (<*baiulare* „a purta” – DLR; Rosetti, 53; Raevschi-Gabinschi, 68), **belliat* „frumușel” (Giuglea, DR, IV, 1548, citat de

Pușcariu, Îns. 20); Miklosich, 14, se referise la un v.sl. neatestat **baiti* (pe baza sloven. *bajiti* „mammam praebere, a alăpta”; alte ipoteze, menționate de Russu, Etn.

3. BORTJ, s. n. „pântece umflat (al femeii gravide); gros ventre (de femme enceinte)” (DLR, I, I, 622: 1892; Tiktin-Miron³, I, 301: 1599; DEX, 108). Derivat – antroponim (poreclă): *Borfun* (cu sensul „om borțos”; Constantinescu, 211: atestări din ȚR, sec. XVII; sufixul *-un*: Pascu, 52-55)¹². *I ot Spřētĕni, Borcun* „Și din Spătĕni, *Borfun*” (ȚR, 1599, august 4 [nu 9]; DRH, B, XI, 337; Bogdan D., Gl. 132: notat greșit *Borful*, preluat astfel de Constantinescu și de Tiktin-Miron).

Cuvânt autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *barsĕ*, adj. „gravida, incinta (degli animali)”, *mbarsĕ* (participiu al verbului *mbars*) „gravida, incinta” (Leotti, 34, 663; Meyer, 28; Mann, 28, 268; Fjalor, 1078: numai *mbarsĕ*); din aceeași familie cu *barrĕ* „Last, Ladung; povară, sarcină”, pentru care vezi Pokorny, 128-132, s.v. **bher-* (discutat la *băiat*): *barrĕ* < **bhornā* (cf. got. *barn* „Kind”). Cuvântul albancz a fost invocat, în treacăt, de Cihac, II, 23 (care citează întâi, fără temei, cuvinte slave: pol. *brzuch*, *brzuch* „ventre” etc.), apoi în DLR; vezi: Poghiric, ILR, II, 354; E. Hamp, SCL, XXVII, 1976, I, 34 (cf. *băiat*); Brâncuș, 133: subliniază vocalismul străvechi *-o-* (cu bibliogr.); Raevschi-Gabinschi, 56, 64; Mihăescu-Ivănescu, 312; Sala, 82; Kalujskaia, 24. Cioranescu, 1037, îl crede „creație expresivă”, dar menționează raportarea la alb. și alte ipoteze (între altele, Lahovary, 319: „anterior epocii i.-e.”); Tiktin-Miron³ îl consideră „necunoscut”, dar face, asemenea altor dicționare, legătura cu *burtă*, în sfârșit, Giuglea, Cuv. 93, nota 2, emite ipoteza nevro-similă a unei legături cu v. germ. *Warza* (germ. *Warze* „sfârcul sânelui”).

4. CÓDRU, s. m. „munte (păduros); pădure (mare, deasă, bătrână, seculară); bucată de pădure, de câmp¹³; montagne (boisée); forêt (épaisse, sombre, séculaire); quartier de forêt, pièce de terre” (DLR, I, II, 633-634: Ps. Sch.; Tiktin-Miron³, I, 559-560: 1495¹⁴; DEX, 193). *Aceale me năstăviră și me duseră în codrul sfântul* [al] *tău și în satul tău* (Ps. Hurm. 36v, ps. 42, 3; Crest. 57, 216: „muntele”). *Și duse i în codrul sfânt al său, pădurea cea ce feace dereapta lui* (... *vъ gorō... gorō...*; Ps. Vor. 2r, ps. 77, 54). *Și deștinse el den codru, pre urmă-i mergea gloate multe* (Coresi, Tetr. 14r/2, Matei, 8, 1). *Da uzimae(t). . . edi(n) kodru za me(s)to* „Să ia... un codru de loc” (ȚR, 1567, mart. 10; DERS, 50: „o bucată de loc”).

Că în mâinile lui cumplitele pământului și înnaltele codrilor ale lui sânt (Coresi, Lit. 15r/8). *Doamne, cine va lăcu întru viața ta și cine va sălășlui în codrul sfânt al tău?* (Coresi, Ps. 1570 și 1577, 20r/6, ps. 14,1). *Edi(n) kodru s̄ šu(m)* „Un codru cu pădure” (ȚR, 1572, iul. 6; DERS; cf. DIR, B, XVI, IV, 84). *Da e(st) Stroe(v) o(ĉ)nu, ali o(t) kodru(l)*. „Să-i fie lui Stroe ocină din codrul...” (ȚR, 1574, mai 13; DERS: „pădurea”; cf. DIR, B, XVI, IV, 109). *Și, deacă lăsă gloatele, sui-se în codru însuș a se ruga* (Coresi, Carte, 262/17; DLR; Dimitrescu, 141: zeci de atestări). *Și deștinse arhanghel suptu codru și fu ca u[n] călătoriu* (Cod. Sturdz. IX, 77r/6-7, 447). *Atunce [Dumnezeu] tocni iazerele și izvoarăle și văile și munții și pietrile, vârtoapele, codrii, pădurile, dumbrăvile* (Moxa, 5v, [1.] *De-nceputul lumieei dentăiu*).

Sensul central al cuvântului *codru* „pădure (mare, deasă, bătrână)” este prezent în toponime, unele menționate în DLR: *Codrii Cozminului* (Let. I, 223), *Codrii Herții* (Alecsandri, T. I, 22), *Codrul Vlăsiei* „pădure deasă ce împrejmua odinioară orașul București” (Pamfile, J. 11) etc.¹⁵ Codrul „e cântat în poezia populară mai ales ca adăpost” al haiducilor: *Jelui-m-aș codrului, Codrului frumosului ...* (Jarnik-Bârseanu, D. 192). *De când sânt în codri verzi, N-ai vint, mândro, să mă vezi (ibidem, 237)*. „Cântecele bătrânești și doinele voinicești se numesc și: *de codru*” (Rădulescu-Codin, Î.); cf. numele unui personaj legendar – *Păunașul codrilor* și al unor ființe mitologice – *Fetele codrului* „ieiele” (Pamfile, Dușm. 260), *Moșul codrului* „personaj închipuit de obicei cu însușirile mamei (mumei)-pădurii” (numită uneori și *mama-codrului*; DLR, VI, 70-73, 894-896); de asemenea, derivatul *codrean, -ă* „(adj.) de codru sau din codru; (subst.) locuitor din regiune de codri; (Banat) păzitor de păduri, pădurar; (înv., Mold.) oștean recrutat din regiunea «Codrul Tigheciului»”: *Codrenii Tigheciului, în număr de 12.000, și toți călări* (Bălcescu, M. V. 647); (în mitol. pop.) *Codreana-Sânziana* „Cosânzeana” (DLR, I, II, 632).

„Între cuvintele unei limbi, unele sunt mai «poetice» decât altele – observa S. Pușcariu –. Astfel, *dor, codru, cuib, plai...* trec de cuvinte pline de farmec – și romanticii făceau des uz de ele...” (LR, I, 86), drept care DLR citează din Eminescu și Coșbuc: *Codri vechi de brad* (Eminescu, P. 200). *Codru’ – frate cu românul (ibidem, 162)*¹⁶. *Văjăie codru’ Și geme și sună!* (Coșbuc, B. 253).

Arom. *códru, códur*, s. m. și n. „(sommet avancé d’une) montagne; forêt; endroit réservé à la ronde pay-sanne; place publique (d’un village); cimetière” („*Codru*

apare și în compuse toponimice: *Valea-di-după-codru*, la Băiasa etc.” – Papahagi, 377); „pădure; vârf de deal/munte; platou; piață, centru; cimitir” (Caragiu, 274); megl. *códru, códur*, s. m. (Cupa „partea satului unde se strâng sătenii” (cf. și ALR, 955); (Liumnița, foarte rar) „pădure” (nume de locuri: *Codru-nalt, Codru-negru, Codru-Barză* etc. – Capidan, 75); „partea din mijlocul satului” (Candrea, III, 202), istr. *códru* „munte; (la Jeliuneni) munte păduros” (Maioreescu, 100); „munte” (Șușnievița și alte localități din sud); „pădure” (Jeiăn; Petrovici-Neiescu, 195-196; vezi și: Byhan, 243; Popovici, II, 99; Pușcariu, III, 306; Cantemir, 162; Sârbu-Frățilă, 161); *Sucodru*, numele unui sat din sud (vezi Mihăescu, h. 6 B, între pp. 170-171).

Cuvânt autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *kodër* și *kodrë*, s. f., art. *kodra* „Hugel; altura, colle, collina, poggio; luogo in pendio situato ai piedi di una montagna e cultivato; piega di abito” (Meyer, 193; Leotti, 463; Mann, 202; Fjalor, 838-839), deocamdată fără posibilitatea vreunui raportări sigure la alte limbi vechi sau noi; vezi: Miklosich, 10; Cihac, II, 716 (*codru*¹ „forêt, bois, champs”, separat de *codru*² „morceau”, 649, explicat din medio-gr. *kóδρα* (D. C.)¹⁷, provenit din medio-lat. *quadra, codra*, iar pe de altă parte comparat cu alb. *kothére* „du pain rassis, croûte de pain”)¹⁸; B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, 1², București, 1875, p. 64-65¹⁹ (acceptat de H. Schuchardt, în Cuv. I, 506; cf. Hasdeu, *ibidem*, 506, 544, și Cuv. II, 161); Philippide, II, 708 („Nu se găsește în alte limbi afară de româna și albaneza. Probabil e autohton în ambele limbi”); Poghiric, ILR, II, 340; Brâncuș, 136-137 (cu discutarea diverselor opinii și bibliogr.); Ionescu, Lex. 64-70 (cu argumente pentru originea autohtonă a primului omonim, separat de al doilea); A. Poruciu, *Rom. codru explicat pe teren indo-european-balcanic*, „Thraco-Dacica”, XI, 1-2, 1990, p. 193-207 (atrage în discuție top. antic *Codrione* din zona ilirică, iar pe de altă parte încearcă – asemenea lui Hasdeu – segmentarea cuvântului *co-dru*, raportând partea a doua la alb. *dru*, rom. *dru* „lemn”); Kalujskaia, 29, 118-122 (cu istoricul opiniilor diverse și bibliogr.).

Fragilitatea explicației din lat. **quodrum* – atât din punct de vedere formal, cât și semantic rezultă, fără voce, din considerațiile lui Densusianu, *Opere*, I, 610-611 (1926): „*Codru* «pădure» și «munte» (...) apare ca unul din latinismele care a suferit multe schimbări semantice. Plecând de la **quodrum* <*quadrum* «bucată pătrată», *codru* se explică prin înlăturarea semnificației speciale de

«pătrat» și prin asocieri cu forme ca *pământ*, *pădure*: *codru de pământ*, *codru de pădure* «bucată de pământ, bucată de pădure», de unde prin izolare *codru* a putut să însemne «pădure», sub influența mai ales a vieței strămoșilor noștri în munți. Sensul de «munte» din acela de «pădure» se explică și mai ușor, exemple de asemenea semantism fiind cunoscute și din alte limbi”. Or, vechimea atestărilor cu sensul de „munte”, prezența acestuia în aromână și istroromână, ca și alb. *kodër* „munte” contrazic o astfel de înlănțuire a sensurilor. Pe de altă parte, în prezența lui *patru* (<lat. *quattuor*), *păresimi* (<*quadagesima*), nu se înțelege de ce *quadrum*, s. n. „pătrat” (vezi Ernout-Meillet, 553-554; Meyer-Lübke, 6921) n-a dat un rezultat similar, ci s-ar fi transformat în *codru*. Forma *codra* वोμός (CGL, III, 183, 46), invocată de P. Skok (*Einige Worterklärungen*. II, „Archiv f. sl. Phil.”, XXXVII, 1-2, 1918, p. 83-84, unde se mai presupune și un „déalque linguistique” neverosimil după v.sl. *děľъ* „parte” > bg. *djal* „parte; colină”, cf. rom. *deal*) „est attestée par un glossaire tardif” (Mihăescu, 57, cu sensul „place publique, région”) din secolul X și provine, desigur, din zone balcanice, de la strămoși ai albanezilor și ai aromânilor, ca și *zappu* (cf. *șap*, în studiul din 1996, p. 40). Cu toate acestea, explicația respectivă este susținută de diverși autori, care pun pe primul plan omonimul al doilea în cadrul cuvântului polisemantic: Densusianu, 88; Candrea-Densusianu, 364; DLR; Capidan; Rosetti, 103; Cioranescu, 2228 (cu bibliogr. și menționarea explicației „autohtone”); I. Coteanu, ILR, II, 305; Papahagi; Tiktin-Miron; Raevschi-Gabinschi, 189; Mihăescu, 53, 57, 188 (cu ezitări); Sala, Intr. 160 (cu bibliogr.); DEX ș. a.

5. CRUȚĂ, vb. „a păstra (în viață), a ocroti; a se îndura de cineva, a ierta; a menaja; a păstra în stare bună (un obiect); a protejer; pardonner; ménager (qqn.); épargner (un objet)” (DLR, I, II, 935-936: Ap. Vor.; Tiktin-Miron³, I, 650: la fel; DEX, 244). *Așea ochii noștri cătră Domnul D[um]nedzeul nostru, până ne va cruța. Miluiaște noi, Domne, miluiaște-ne* (Ps. Hurm. 110v/26-111r/1; Indice). *Dumnezeu îngerii ceia ce greșiră nu cruță* (Ap. Vor. 86r/6, II Petru, 2, 4). [Dumnezeu] și lumea ceaea întâia nu o cruță, ce Noe numai (ibidem/10, II Petru, 2, 5). *Plătiia-mi rău drept bine, și fără de cruțat sufletului mieu* (Coresi, Ps. 1570 și 1577, 60v/4, ps. 34, 11). *Deci, deaca văzui că e lucrul dumnezeesc, iară eu nu mai cruțai den avère, ce-mi era dăruit de Dumnezeu a da la acest lucru, ce ded lui* [Coresi] și ucenicilor lui, de să tipărească această carte, *Evanghelie cu învățătură* (Coresi, Carte,

6/12-15). *Drept aceasta că Domnul cruța lui* [pe Lot] și *duseră ei afară și-i lăsară înaintea orașului* (Palia, 61/27, *Bitiia*, 19, 16). [Traian:] *De vezi că domnesc preste lége, lovêște-mă fără milă cu sabiia, iară de merg pre lége, tu mă cruță* (Moxa, 44v: 25. *Împărătiia lu Traian Chesar*).

Infinitivul vechi: CRUȚĂRE, s. f.; derivat: CRUȚĂTORIU, CRUȚĂTOĂRE, adj. (Ps. Hurm., Indice).

Cuvânt autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *kurcënj*, *kursënj*, *kurcëj*, *kursëj* „bin sparsam, schone; risparmiare, economizzare” (Meyer, 216; Leotti, 531: *unë të kursëva* „io ti ho risparmiata la vita, ti ho risparmiato”; Mann, 229; Fjalor, 1980: doar *kursëj*). Vezi: Miklosich, 10 (ce e drept, adaugă: „man vergl. etwa lat. *curtus*); Densusianu, 57, 58, 332 („La métathèse du groupe *-ur-* en *-ru-* se remarque dans: alb. *kurcënj* = dr. *cruțare*”, la care putem adăuga: alb. *gurmaz*, var. *grumaz* = dr. *grumaz*); Russu, Elem. 151 și Etn. 299-300 (cu încercarea de raportare la i.-c. **kru-*, cf. Pokorny, 616, cu augmentul *-t-*, deci **kru-*); Brăncuș, 138 (cu bibl., inclusiv privind alte opinii); Ionescu, Lex. 78-82 (acceptă ipoteza lui Russu); Mihăescu-Ivănescu, 312; Kalujaskaia, 31. Explicația din lat. **curtiare* atât a cuvântului albanez (Meyer), cât și a celui românesc (dedus, în unele dicționare, din acesta; cf. însă rom. *a scurta* < lat. *excürtäre* – Cioranescu, 7635), repetată adesea, nu se justifică semantic. Șubrezenia ei apare foarte evident în DLR, care citând verbul albanez doar cu sensul „fac economii”, adaugă: „După cum arată și serbo-croatul *skrt* [corect: *škrt* – vezi Skok, 403-404, cu un comentariu neconvingător] «zgârcit», *se pare* (subl. n.–G. M.) că în latinitatea estică *curtus*, *-a*, *-um* primise și înțelesul de «econom» (în opoziție cu *larg la mână* «darnic»), încât un derivat **curtio*, *-are* putea însemna «a fi zgârcit, strâns la pungă», G. Meyer, *Alb. Wb.* 216 (La lat. *curtus* se gândiseră și autorii Lexiconului Budan. Mai puțin probabil e că ar fi să plecăm de la un **crucio*, *-are*, derivat din *crux*, cu sensul de «a așeza cruciș», bunăoară snopii de grâu, spre a-i scuti de stricăciune”); cf. Cihac, I, 249 și II, 716; Pușcariu, 420 și LR, 264 („lat. vulg. **curtiare*, cu o dezvoltare semantică particulară”); Rosetti, 256; Raevschi-Gabinschi, Tiktin-Miron. Din această cauză, unii autori, de ex. Sala, Intr. 160, ezită între cele două etimologii; Cioranescu, 2613, conchide: „Origine incertă” (dar citează diversele opinii), iar DEX: „Et. nec.”

6. FLÛTURE, s. m. „nume generic dat insectelor din ordinul lepidopterelor, care au patru aripi membranoase; (la pl.) disc mic de metal sclipitor, care se coase

ca ornament pe unele obiecte de îmbrăcăminte (femeiești); papillon; paillette” (DLR, II, I, 146: 1582; Tiktin-Miron, II, 178: 1565 [greșit: 1569]; DEX, 387). *Se zove канавъ(c) сѣ(s) fluti(r)* „Se cheamă canavă [pânză de câneapă] cu *flutur[ij]*” (scris cu litera chirilică *i* în loc de *u*; ȚR, 1565, aug. 31; DERS, 82). *I bo(r)ci 2, e(d)na sѣ bise(r), a dru(g) sѣ(s) fluturi* „Și 2 borți [panglici de cafea], una cu mărgăritar, iar cealaltă cu *fluturi*” (Hasdeu, ȚR, 1582, aug. 27; Cuv. I, 254, 585, nota 194; DIR, B, XVI, vol. V, nr. 77; DERS).

Arom. *flûtur, flitur, fitur* (Papahagi, 553, 556, 558).

Cuvânt probabil autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *flûtur,-a*, s. f., *flûturë, flutër* „Schmetterling; farfalla”; *fluturôj, fluturônj* „volare, far volare” (Meyer, 109; Leotti, 109; Mann, 119; Fjalor, 490). Vezi: Densusianu, 329, 331 (inclus la „influența albaneză”); Brâncuș, 140 (cu referire la E. Çabej): „«o creație elementară», deci expresivă”, dar având „o trăsătură fonetică (-uraccentuat, ca în *abure, mugure, sâmbure, viezure* etc.) prin care se apropie de elementele de substrat”; Mihăescu-Ivănescu, 313; Kalujskaia, 33. Cioranescu, 3438, se apropie de această explicație: „Creație expresivă, care reprezintă ideea de zbor clătinat, ca cel al fluturului” (cu citarea corespondențelor albaneze și cu o bogată bibliografie; cf. Sala, Intr. 163). Explicația prin latină pornește, de regulă, de la verbul *a flutura* (DLR, II, I, 145-146; Tiktin-Miron, II, 177, cu atestări începând din sec. al XVII-lea), recurge fără suficient temei la forme reconstruite și se bazează pe sensuri doar parțial apropiate: **fluctulare* (<*fluctuare* „a(se) agita; a(se) legăna; a pluti, a fi purtat de valuri” – Cihac, I, 96, care însă citează și cuvintele albaneze, invocate drept comparație și în dicționare și sinteze ulterioare: DLR; Rosetti, 178; Tiktin-Miron, cu remarcă „dunkel”; Raevschi-Gabinschi, 459); **flutulul* (<*flutare* „a curge; a pluti, a fi purtat de valuri” – Candrea, „Romania”, XXXI, 310-311, acceptat de Pușcariu, 627, și repetat de Candrea-Densusianu, 610; I. Fischer, în ILR, II, 117²⁰; DEX); *fluitare* „a curge; a pluti” (Densusianu, Opere, I, 610 și 1926; de remarcat ezitățile, în decursul timpului).

Cuvântul a pătruns în graiurile bulgărești de nord, în forma de pl. *fluturi*, cu sensul al doilea, „discuri mici de metal sclipitor, cusute ca ornament pe obiecte de îmbrăcăminte” (Armaș et al. 85; Osman-Zavera, 146); de asemenea, în graiuri ucrainene nord-carpătice, *flutúr*, cu sens figurat „om de nimic, netrebnic” (Vrabie, Ucr. 142;

Robciuc, 123; cf. adj. rom. *fluturatic,-ec* „ușuratic; zănatice”, atestat încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea; DLR, II, I, 146).

7. MĂTURĂ, s. f. „obiect de uz casnic în forma unui mănunchi, făcut din tulpinile plantei cu același nume sau din nuiele, paie etc., cu care se curăță o suprafață: (fig., depreciativ) barbă; nume de plante erbacee întrebuințate la confecționarea obiectelor respective: *Sorghum vulgare* (mei tătarec), *Sorghum saccharatum* (plantă înaltă până la 2 m), *Kochia scoparia* (plantă crăcoasă cam de 1 m); balai; millet à balais” (DLR, VI, 328-329; Neculce; 327-329: *a mătura*, Ps. Hurm.; Tiktin-Miron, II, 630: *măturișă*, [1570]; DEX, 611; Panțu, 167: *măture*).

Derivate: MĂTURĂ, vb. *Praful cela ce-l mătură vântul despre fața pământului* (Ps. Hurm. 1r/17, Indice; DLR). *Întorce-mc-voi în casa me, de unde am eșit, și deca vine, află-l* [casa, în slavonă *domъ*, s. m.] *deșart, măturat și curat* (Tetr. Sibiu, 40 v/4, Matei, 12, 14). *Iară popa cela ce nu va mătura besereca în toate simbetele, să se lépede de preușie* (Coresi, Pravila, 3r/10). *Sau carca muiare arc zéce drăghici* [sg. *drăghica*, sincopat (grafic) din slavon. *dragi kamenъ* „piatră prețioasă”], *de va pîiarde una, nu va aprinde lumânarea și va mătura casa, și va căuta bine până va afla?* (Coresi, Tetr. 154v/15, Luca, 15, 8). MĂTURÎȚĂ, s. f., diminutiv cu suf. *-ișă*. [Diaconul] *să ia măturișă, să adune toate* [fărâmele] *ce sânt în sfântul blid* (Coresi, Lit. 7 r/9). *Și după aceeaia însuș diaconul să ia în mână sfântul blid și măturișă* (*ibidem*, 40r/4; Dimitrescu, 183).

Arom. *mêtură* „balai; (fig.) barbă; ramură de brad (cu care se mătură)” (Papahagi, 796); megl. *mêtură* „balai; (fig.) barbă” (Capidan, 188; Candrea, VI, 166); istr. *meturë* „Bürste” (Maioreescu, 112; Byhan, 275; Popovici, II, 125; Pușcariu, III, 314; Cantemir, 171, care adaugă și *mêtulë*, sub influența s.-cr. *mêtla*).

Cuvânt probabil autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *nêtullë, nêtull,-a*, s. f. „broom; mătură” (Mann, 315; Fjalor, 1228). Vezi: Capidan, DR, VII, 1931-1933, p. 128; Pușcariu, LR, I, 177, 286; Russu, Elem. 179-180 și Etn. 351-352 (poate, înrudit cu v.sl. **metъla* [atestat în forma *metla*] „mătură”); Mihăilă, Studii, 17; Brâncuș, 142; Mihăescu-Ivănescu, 313; Kalujskaia, 39. Explicația din lat. *mêtŭla* „con mic, piramidă mică” (diminutiv de la *mêta* „tout objet de forme conique; borne de cirque; meule inférieure d’un moulin à blé; meule de foin” – Ernout-Meillet, 401), avansată în unele lucrări și dicționare (Candrea, citat de Pușcariu, 1053; Candrea-Densusianu, 1074; Tiktin-Miron) este nesatisfăcătoare din punct de

vedere semantic; cea care pornește de la v.sl. **metъla* (eventual **metъla*, respectiv sl. com. timpuriu **meŕla* – **metŭla* (Miklosich, 30; Cihac, II, 190; E. Petrovici, RRL, XI, 4, 1966, p. 320; Gh. Bolocan, ILR, II, 374; Raevschigabinschi, 273; Georgiev et al., BER, III, 769-770) întâmpină dificultăți fonetice, întrucât limba română nu are nici un împrumut vechi slav sigur cu vocalele ultrascurte în poziție neintensă (cu atât mai puțin din slava comună timpurie, cu *i*, *ŭ*; Skok, II, 411, recurge la o ipoteză de compromis, prin nimic justificată: „u toj se praslavenska riječ unakrstila sa lat. na -*ula* > -*ură*”, fără să precizeze ce cuvânt latinesc are în vedere); în aceste condiții, în unele lucrări și dicționare se consemnează laconic: „origine obscură” sau „necunoscută” (Giuglea, 49; DLR; DEX; Cioranescu, 5166, care încearcă și alte soluții, neverosimile).

8. MIED, s. n. „(pop.) băutură alcoolică preparată din miere și apă, hidromel, (reg.) mursă; hydromel” (DLR, VI, 492-493: 1625; Tiktin-Miron, II, 646: 1652; DEX, 631).

Derivat: MIEDĂR(IU), s. m. „producător sau negustor de mied; producteur ou marchand d'hydromel” (DLR, VI, 493; Mihail Halici-tatăl; Tiktin-Miron, II, 646: 1583). *Ko(s)ti(n) mieda(r)* „Costin miedar” (M, 1583, a.ug.1B); *sluga na(š) Andreika mieda(r)* „sluga noastră Andreica miedar” (M, 1586, mai 13; 1589, <mai 15>; *Sima miedarju(l) i Ba(r)bu(l) i Mъču(k)* „Sima miedariul și Barbul și Măciuc[ă]”; *Trifa(n) miedarju(l) i žena e(g)* „Trifan miedariul și soția lui” (TR, 1589, mai 30; DERS, 142).

Cuvânt autohton, de origine traco-dacă, înregistrat de Priscus Panites (din Tracia) de la locuitorii din zona Banatului, cu prilejul soliei la Attila, în anul 448: „De acolo am călătorit pe un drum neted, așezat într-o câmpie, și am trecut peste mai multe râuri navigabile, dintre care cele mai mari, după Istru, erau așa-numitul Drecon [Aranca], apoi Tigas [Bega] și Tifisas [Timiș] (...). Prin sate ni se aducea de mâncare, și anume, în loc de grâu, mei, iar în loc de vin, *mied*, după cum îl numesc localnicii” (ó μέδος επιχωρίως καλούμενος – FHD, II, 260-261; râurile, citate de la nord spre sud, cum au fost reținute la întoarcere de către Priscus, al cărui text a fost inclus în *Excerptele despre solii* din timpul lui Constantin Porfirogenetul, în prima jumătate a secolului al X-lea; detalii și bibliografie în studiul din 1996, nota 21, p. 48-50). Vezi Pokorny, 707: i.-e. **médhu*, n. „Honig; (bes.) Met; miere; (spec.) hidromel” („eigentlich substantiviertes

Adjektiv «suß») – „propriu-zis, adjectiv substantivizat «dulce») – v. ind. *mádhu*, n. „Honig, Met”, gr. μέθυ „Wein”, v.germ.sup. *metu*, m. „Met”, lit. medūs, m. „Honig”, let. *međus* „Honig, Met”, v.prus. *meddo* (**medu*), „Honig”, v.sl. *medъ* (Gen. *medu* și *meda*) „Honig” (sensul „hidromel”, în *Viața sf. Venceslav*, copie rusă din sec. XVI – Lexicon, II, 199-200) etc.

În aceste condiții, cuvântul v.sl. *medъ* poate fi invocat doar ca element de comparație, nu ca sursă, cum s-a procedat de obicei, fără a se ține seamă de înregistrarea menționată mai sus și de diftongarea *ie*, specifică limbii traco-dace (*Biessi*, *Diegis* etc.) și transmisă limbii române (lat. *melem* > *miere*, *merula* > *mierlă* etc.): Miklosich, 29 (care însă citează alături și medio-lat. *medo*, ngr. μέδος); Cihac, II, 191; DLR; Cioranescu, 5259; DEX; Tiktin-Miron (explică diftongarea prin influența lui *miere*); Berneker, II, 31; Skok, 396-397 (nu se înțelege de ce acest cuvânt vechi, popular e considerat „kulturna riječ” – „cuvânt cultural”); Georgiev et al., BER, III, 707-708.

9. MIRE, s. m. „nume purtat de bărbat în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale; (pop.) ginere, (reg.) junc; marié; (la pl. *miri*) nume dat în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei bărbatului și femeii care se cunună, les jeunes mariés” (DLR, VI, 595; Ps. Hurm.; Tiktin-Miron, II, 659: 1348, după Constantinescu, 111, puțin probabil; DEX, 638). *Acela ca mirele iase dentr-ăsternutul său* (Ps. Hurm. 14v/7, Indice; DLR). *Au pot feciorii nuntei plânge în căta vrémea cu ei iaste mirele? Veni-vor acele dzilele cându se va luva de la ei mirele* (Tetr. Sibiu 23v/15, Matei, 9, 15; Dimitrescu, 186).

Derivat cu sufixul *-easă*: MIREĂSĂ, s. f. „nume purtat de femeie în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale; mariée”.

Arom. MĂIREĂSĂ, s. f. „(în nord) mireasă” (Papahagi, 777, ex.: *măireasă s'ti ved* „mireasă să te văd”; în sud: *nveastă noăă*).

Cuvânt probabil autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *mirë*, adj. „gut, schön; buono; bello” (Meyer, 279; Leotti, 730-731; Mann, 286; Fjalor, 1143-1144), derivat de la rădăcina **mī*-, cu sufixul *-r-*, respectiv, în alte limbi, *-l-*, *-n-*, *-t-*, având sensurile „mild, weich, lieblich; blând, moale, drăgălaș” (Pokorny, 711-712; cu același sufix *-r-*: v. sl. *mirъ* „Friede”, alături de adjectivul format cu *-l-*: *milъ* „erbarmenswert, lieb”, rus. *milyj* „lieb” etc.; lit. *mýlas* „lieb, angenehm” etc.). Vezi: Hasdeu, „Columna lui Traian”, 1873, p. 110; DLR (menționează și lat. *miles*

„soldat”); Poghirc, ILR, II, 345; Russu, Etn. 354-355 (trimitte la altă rădăcină i.-e.); Brâncuș, 142-143; Ionescu, Lex. 129-132; Mihăescu-Ivănescu, 313; DEX; Kalujaskaia, 40. Încercările de a explica cuvântul din lat. *miles* (Pușcariu, LR, I, 357; Rosetti, 179; Tiktin-Miron; Raevschi-Gabinski, 260, ș. a.) sunt trecute în revistă de Sala, Intr. 164-166, care recunoaște: „Este însă de remarcat că, în condițiile dificultăților de ordin semantic ale explicării acestei evoluții (din punct de vedere fonetic ea este perfectă), argumentele adepților originii latine au fost foarte diferite”. (Este semnificativă precizarea „non roman (sauf roumain? Meyer-Lübke, 5568)” la Ernout-Meillet, 402, ceea ce, în parte, recunoaște și I. Fischer, în ILR, II, 117, 121, incluzând termenul între *Cuvinte păstrate numai în limba română*, cu mențiunea: „suspect”, „etimologia e discutabilă”; alte încercări: Cihac, II, 196; Philippide, II, 377-378, 723; Cioranescu, 5329.

10. OĂCĂR,-Ă, adj. „(înv. și reg., despre oi) cu pete închise pe față, alb cu pete ruginii, cafenii sau negre pe bot sau (rar) pe piept; (substantivat, reg., f.) oaie cu astfel de pete; oacheș, -ă” (DLR, VII, 2, 2: Palia; Tiktin-Miron, II, 781: la fel; DEX, 705; „on appelle *oacheși* les moutons dont les yeux sont entourés d'un cercle noir” – Fr. Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, III, București, 1895, p. 130). *Preîmbila-voiu astăzi toate oile tale și voiu alége oacărăle și pistruiile oi, și negrii dintru ei și pistruiile capre și ce va fi pistruii și oacără, sau să nu fure négre între miei și capre, ca marhă de furat să fie la minc* (Palia, 102/27-103/3, *Bitiia*, 30, 32-33; Dimitrescu, 195).

Arom. *oacărnă*, -nă „mouton blanc à la tête noire ou aux pieds noirs” (Papahagi, 929).

Cuvânt probabil autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *vākër* (*vākërr*), adj.: *déle* ~ „pecora con muso nero e colle estremità delle zampe nere” (Leotti, 1569; Mann, 544; Fjalor, 2106). Vezi: Brâncuș, 144 (cu discutarea și a altor opinii); DLR; Mihăescu-Ivănescu, 313; Sala, 82; Kălujskaia, 42. Explicația din lat. **obaquilus* (Densusianu, GS, VI, 317-319; Candrea, *ibidem*, VII, 291; Cioranescu, 5743) nu este satisfăcătoare (lat. *aquilus* „cafeniu”, de la care se pornește, este rar – Ernout-Meillet, 42).

Variantele *ôcăr*, -ă, *oăcăn*, -ă, *oăcră* (DLR) se apropie de *oacăș* (Densusianu, T.H. 82, 83), formă înregistrată la adj. *oacheș*, -ă „(despre oi, rar despre alte animale) de culoare albă, cu pete (cearcăne) negre împrejurul ochilor; cu botul sau cu nasul negru etc.;

(despre oameni) cu ochii, părul și sprâncenele negre și cu pielea feței de culoare închisă etc.”, explicat etimologic astfel: „Probabil *ochi*¹ + suf.-eș, cf. *oacăr*” (alte variante: *ôcheș*, *ôchiș*, *oăchiș* etc. – DLR, VII, 2, 2-3; Tiktin-Miron, II, 781; DEX, 705; cea mai veche atestare, ca antroponim: *sñovi Okešo(v) o(t) Džne(št)* „fiii lui *Ocheș* din Dănești”, TR, 1564, oct. 6; DERS, 158). Așadar, *oacheș* reprezintă o modificare a lui *oacăr*, sub influența substantivului *ochi* (pl.).

Cuvântul a pătruns de timpuriu în limbile slave sudice vecine, iar mai târziu și în cele nord-estice (vezi Armaș et al. 91-92): adj. bg. *vākāl*, *vākla*, -lo „(oaie, berbec, miel) albă (alb) cu pete negre în jurul ochilor; (om) cu ochi și sprâncene negre” (Georgiev et al., BER, I, 113; Osman-Zavera, 52-53; Mangiulea, 126; Boboc, 75-76, h. 21: o largă arie, de la Dunăre până la granița sudică); maced.-sl. *vākol*, *vākla* (Rečnik, I, 53); s.-cr. *vākli*, -a, -o (în Serbia, pe unde au fost sau sunt români – Gămulescu, 85-87); subst. ucr. *vākleša* „oaie de culoare albă, cu pete negre împrejurul ochilor” (din forma mai veche, **oacľeša*; Vrabie, Ucr. 178: și *vākliš*, despre berbec, respectiv **vākleš*, de la care s-a format *vaklešür*; Robciuc, 238-239: în graiuri nord-carpătice și huțule) și adj. ucr. *vākýrstyji*, -a, -e „(berbec sau oaie) alb(ă) cu cearcăne negre în jurul ochilor” (<*oacăr*, -ă, în zona Mării Negre – Hrincenko, 165; Crânjala, 411, care citează și subst. *vakernýta* „capră sau oaie albă cu pete negre sau cafenii în jurul ochilor”, formă corectată față de cea cu -p- de la Hrincenko); pol. *bakies(z)ka* „oaie albă cu capul fumuriu sau negru; nume de oaie” (în Podhale) și *okara* „nume de oaie” (<*oacără*, în Carpații Nordici – Vrabie, Pol. 172, 287); slc. și ceh. (morav.) *vakeša* și *bakeša* „oaie de culoare albă cu pete negre pe bot și împrejurul ochilor” (Machek, 554; Armaș, 585); în sfârșit, din aromână cuvântul a pătruns și în graiuri grecești: βάκρινη „weißes Schaf mit schwarzen Kopf”, μπάκρινα (Murnu-Mihăescu, 74).

11. PĂSTĂIE, s. f. „fruct caracteristic leguminoaselor, format din două valve în care sunt prinse semințele; țeacă; (spec., pl. *păstăi*) fasole verde; roșcovă; ardei iute; cosse; gousse; haricots verts” (variante: *păstăre*, *păstăie*, *postăie*; *păstăia lupului* „iarba fiarelor, *Vincetoxicum officinale*” – DLR, VIII, 1, 316: Dosoței; Tiktin-Miron, III, 40: 1585; DEX, 766; Panțu, 127). *Ръстaja* „*Păstăia*” (TR, 1585, ian. 13, siliște lângă Plenița, jud. Dolj ulterior dispărută; Bogdan D., Gl. 184-185; C. Nicolăescu-Plopșor, *Documente oltenesti*, I, Craiova, 1933, pl. 7; DIR, XVI, B, V, 191; DIR, B, *Veacurile XIII-XVI. Indicele numelor de*

locuri, întocmit de Ion Donat (responsabil) ș. a., București, Editura Academiei, 1956, p. 99, și cu atestări ulterioare, inclusiv în 1596, iunie 15, și 1597, oct. 6; DRH, B, XI, 176 și 266, *Indice onomastic*, p. 669).

Arom. *păstă'l'e, pistă'l'e*, s. f. „fasole verde; teacă; haricots verts; cosse, gousse” (Papahagi, 962, 982).

Cuvânt autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *pishtajë, bishtajë* (forma de bază), *bushtajë* „baccello” (Leotti, 49; Mann, 30, 44, 388; Fjalor, 151; derivat de la *bisht* „coadă; coda; gambo, stelo; manico; fine, termino” – Meyer, 38; Leotti, 49; Mann, 30; Fjalor, 150-151). Vezi: Russu, Elem. 185-186 și Etn. 268-269; Brâncuș, 145 (cu bibliogr. și evocarea altor încercări); DLR; Raevschi-Gabinschi, 347; Tiktin-Miron; Mihăescu-Ivănescu, 313; DEX; Kalujskaia, 42; Sala, 82. Încercările de reconstruire a unor forme latinești (**pīstalia* < *pīstare* „piler, broyer”, Candrea-Densusianu, 1351, și altele, menționate de Cioranescu, 6187, Brâncuș, Kalujskaia) nu pot fi susținute.

Cuvântul (cunoscut și cu sensuri speciale, nume de diverse plante), a pătruns în unele graiuri ucrainene vecine: *pastăja* „lopăța, *Lunaria rediviva*” (Hrincenko, 1209; Robciuc, 202).

12. PŪRURE (PŪRUREA), PŪRURI (PŪRURILE, PŪRURILEA), adv. „mereu, neîntrerupt, veșnic, în veci; toujours, éternellement” (DLR, VIII, 5, 1816-1817: Ps. Hurm.; Tiktin-Miron, III, 252; Ps. Sch.; DEX, 874). *Păcatul meu înaintea mea e pururile* (Ps. Hurm. 43r/9; DLR). *Ochii miei pururea cătră D[o]mn[u]l* (Ps. Hurm. 20r/15, Indice). *Ingeri[i] lor în cer purure vād fața Tătâne-miu* (Tetr. Sibiu, 65v/16, Matei, 18, 10). *Milosărdēște-se Dumnezeul nostru și acmu și pururea și în veciia veacului, adevărat* (Coresi, Pravila, 2v/11-12). *Blagoslovit Dumnezeul nostru pururea și acmu și pururea și întru vécii veacului* (Coresi, Lit. 2r/4-5). *Să cuvine omului a să feri la postul său nu numai de bucate, ce să ia amente pururea de toate și de alte greșeale* (Lucaci, 237r). *Și poarte giudecățile fiilor lu Is[ra]i] în pieptul său înaintea Domnului pururea* (Palia, Ishod, 28, 29, p. 273/12-13). *Aceluia e slava și împărăție și ținutul cu Tatălu și cu Duhul Sfântu de acum și pururea în ve[a]cu, adevăr* (Cod. Sturdz. III, 15v/9-12). *Iarăș mărturisim că vama Țăriei Moldoveei pururea să începe dentru august 15 dzile* (Mold., [febr.-1 sept. 1593], Doc. LXXXVIII, 1r/14). *Eu, Criștof Derjec, ...la putenciosul domnu Pătru vodă amu fost de multe ori, am vorovit, cu domniia-sa de multe isprave mari și pururea am cunoscut gândul lui cu priință a fi creștinilor și pururea oare derep ce lucru era gata [a] ajuta lor* (Mold., [febr.-1 sept.

1593], Doc. LXXXIX, 2r/12-13). Cu prep. *de (de-a): Ce iaste de pururile a se bucura? Să-ș fic tot omul în dreptatca sa* (Coresi, Carte, 120; Dimitrescu, 211: zeci de exemple, iar în acest text 122). *Suflet tinăiubi avuție socotește și de pururea o pohtēște, iară tu, suflet împărătesc, de pururea însetoșezi cu mentea, ca să affi învățatura cărților* (Moxa, 4r: [1.] *De-nceputul lumieei dentăiu*).

Cuvânt probabil autohton, raportat de Russu, Elem. 188, Etn. 373-374, și de Adriana Ionescu la o rădăcină i.-e. **por-* „timp, durată”, cu sufixul *-ure* (la origine, substantiv, precum *mgure, sâmbure, viezure* etc., căruia particula *-a* i-a dat valoare adverbială, cf. *acum – acuma, atunci – atunci* etc.: *Două cuvinte românești de substrat: purure(a), strugure*, în *Studia indoeuropaea ad Dacoromanos pertinentia*, I. *Studii de tracologie*, București, 1976, p. 97-100; Ionescu, Lex. 147-151); vezi Brâncuș (referirea la alb. *përherë* „totdeauna”, avansată de Th. Capidan, DR, I, 563, și repetată de alți autori, trebuie abandonată, întrucât cuvântul este un compus nou din *për* și *herë*: la fel, ipoteza formulată de Ț. Boretzky: *për + orë*; cf. Mihăescu-Ivănescu, 314; Kalujskaia, 43). Încercările de explicare a cuvântului din diverse forme latine (Tiktin-Miron și Raevschi-Gabinschi, 342: *pōrro*; Rosetti, 150, și DEX: *pūrus*; Cioranescu, 6984: *për hōra* ș. a.) nu rezistă analizei fonetice și semantice.

13. SĂRICĂ, SĂRECĂ, s. f. „manta țărănească lungă și mițoasă pe dinafară, țesută din fire groase de lână, pe care o poartă oamenii de la munte, mai ales ciobanii; manteau à longs poils, porté par les bergers roumains” (DLR, X, 1, 94-95: Varlaam; Tiktin-Miron, III, 354: [1535 - 1544], DERS; DEX, 947). *I po to(m) paki da znaete, ere c(s) nașe(l) edi(n) siroma(ch) o(t) siromasi g(s)va mi e(d)na sarekō* [acuz. sg. fem.] *po pu(t)* „Și apoi să știți că un sărac dintre săracii domniei-mele a găsit o sarecă pe drum” (TR, [1535-1544], iulie 28; DERS, 207)²¹.

Arom. *sărică, sârcă* „manteau (d’hiver) en laine et à longs poils” (Papahagi, 1051, 1052: ex.: *ȳin auș cu săriș albe; caste di sarică* „e aromân neaoș”, sarica fiind specific aromânească).

Cuvânt probabil autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *shărkë* „mantello di lana bianca con punti rossi, abito foderato di pellicia” (Meyer, 400; Leotti, 1335; Mann, 468; Fjalor, 1819; cf. *shark*, s. m. „soprabito di pelle, abito foderato di pellicia” și omonimul *shark* „polpa dei frutti intorno al nocciolo, mallo (della noce)” – Leotti;

Mann; Fjalor, 1818 – 1819); vezi: Brâncuș, 146 („Fiind un termen păstoresc, posibilitatea ca *sarică* să fi provenit din substrat nu trebuie exclusă, mai ales că alb. *sharkë* nu se poate explica prin latină sau greacă”; cu bibliogr.); Rosetti, 213 (cu bibliogr.); Kalujkskaia, 44. Explicația prin lat. med. *sarica* (<lat. *serica*, pl. „stofe (haine) de mătase” (Cihac, I, 243; Meyer; Densusianu, 90, 162; Philippide, II, 654; Giuglea, Cuvinte, 163; Cioranescu, 7457; I. Coteanu, în ILR, II, 306; Papahagi; Raevschi–Gabinschi, 372; DLR; Tiktin–Miron; Vătășescu, 81; Sala, Intr. 162-163) este discutabilă din punct de vedere semantic. Cf. de asemenea, comentariul lui H. Mihăescu: „Das Wort *σάρικα* ist in Mittelgriechischen nicht belegt, kommt aber bei den Griechen aus Süditalien vor. Die Herkunft aus lat. *sericus* scheint zweifelhaft; wahrscheinlich ein Balkanismus, der auch ins Spät- und Mittelatein eindrang. Rohlf, 449” (Murnu-Mihăescu, 90, nota 43)²².

Într-adevăr, cuvântul a pătruns din albaneză și aromână în neogreacă: *σάρικα* = *φλοκκάτα* „wollener albanesischer (auch südrumänischer) Mantel” și *σάρικα* (Murnu-Mihăescu, 50, 90); de asemenea, a fost înregistrat destul de timpuriu în maghiară: *szárika* (1787; Bakos, 273-274; greșit trecut de Cihac, II, 526, drept sursă a cuvântului românesc), precum și, în vremea din urmă, în graiuri ucrainene din regiunea Cernăuți: *sar'ika* „haină lungă, făcută din postav gros” (Robciuc, 218).

14. STĂPÂN,-Ă, s. m. și f. „persoană care are în posesiune un număr (mare) de oi sau de alte animale; persoană care dispune de anumite puteri asupra unor oameni (sclavi, iobagi, muncitori, servitori etc.); persoană care posedă un bun material inanimat; persoană care conduce propria gospodărie, considerată în raport cu oaspeții sau vizitatorii săi sau cu ceilalți membri ai familiei etc.; maître (de maison); propriétaire; patron” (DLR, X, 5, 1529-1532: 1580-1581; Tiktin-Miron, III, 499: 1551-1553; DEX, 1016). *De ar și stepân casei în care vreme fur va veni* (Tetr. Sibiu, 98r/16; Matei, 24, 43). *Nu e ucenicul pespre dascal, necc robul pespre stăpânul lui. Sosște ucenicul să fie ca dascalul lui și robul ca domnul lui* (Coresi, Tetr. 19v-20r, Matei, 11, 24-25). *Dracii amu cerșură de la Hristos să se ducă în turma porcilor, ca acéia să-i nece, să strice și să scârbească inimile stăpânilor lor* (Coresi, Carte, 237/14-16). *Ce toată muiarea de la vecina sa și de la stăpână-sa să ceară vase de argint* (Palia, 188/18, Ishod, 3, 21; Dimitrescu, 225). *El [viitorul împărat Vasile Macedoneanul] sugea țigă atunci și secera muma lui în câmpu stăpânilor* (Moxa, 110v: [72]. *Împărăția lu Mihail...*).

Derivat: STĂPĂNI, vb. „a deține un bun în calitate de proprietar; a poseda; (refl.) a se reține, a se înfrâna; posséder des biens; (réfl.) se dominer, se maîtriser” (DLR, X, 5, 1531-1535: Dosoftei; Tiktin-Miron, III, 499: 1592 [?]; DEX, 1016). *Iar Arbănașul să fie volnic cu scrisoarea noastră să stăpânească moșia în pace, de acum cu feciorii i cu nepoșii[i] lui* (TR, 1595-1596, Doc. XII, 14).

Arom. *stăpuéscu (mi)*, vb. „a se stăpâni; (s') arrêter, se maîtriser” (Papahagi, 1113, ex.: *stăpuia-te, nu ti aspară* „stăpânește-te, nu te speria” – *Codex Dimonie*, text din primele două decenii ale sec. XIX; *stópan*, s. m., pl. *stópanŕ* „bergerie?”, p. 1118, cu o singură atestare, GS, IV, 380, e un împrumut nou din alb. *stopán* „capo dei pastori” sau din graiurile slave vecine); megl. *stăpōn*, s. m. „șef de familie” și (Târnareca) *stăpân* (Capidan, 274; Candra, VII, 202).

Cuvânt probabil autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *shtëpâ,-ni* „cheese-maker” (Elbasan), *shtëpan* (dial. tosc. – Mann, 499; din aceeași familie: *shtëpi*, f. „Haus; house; home, family; casa, abitazione, domicilio, familia” – Meyer, 415-416; Leotti, 1420-1423; Mann, cu atestări începând din 1555; Fjalor, 1927; *stopán* „Oberhirt; capo dei pastori; caciaio, formaggio” – Meyer, 393; Leotti, 1317; Mann, 462, Fjalor, 1795 – e un împrumut din limbile slave sudice, înlocuind în bună măsură cuvântul autohton). Vezi: Miklosich, 10 (include cuvântul românesc între cele autohtone, chiar dacă citează forma albaneză *stopan*, alături de cea slavonă, înregistrată în Lex. 885, după un *Prolog* din 1370 și alte manuscrise din sec. XVI și XVII: *stopanъ*, m. „dominus”, de cea bulgară, *stopán*, *stopánin* și s.-cr. *stópanin*, la care adăugăm și pe cea mac.-sl. *stopan* – Rečnik, III, 333; așadar, forma slavă sudică [absentă în slovenă] provine din româna comună **stapánŭ*, cu primul *a*, neaccentuat, redat prin *ă* [*a* scurt]>*o*, al doilea *a*, accentuat, păstrat, iar *ŭ* trecut la *-z*: ea poate fi considerată drept cea mai veche atestare a cuvântului românesc); Philippide, II, 14-15, 451-452, 733-734 (cu încercarea de stabilire a unei rădăcini **stap-*); Sandfeld, 94 (cuvânt cu origine neclară, răspândit „en partant du roumain ou de l'albanais”); Mihăilă, Studii, 18 (cu bibliogr.; în Împr. 135-136, cuvântul era trecut, cu unele rezerve, între împrumuturile vechi slave); Skok, III, 339 (cu încercări de raportare la unele limbi i.-e. vechi); Brâncuș, 147-148; Ionescu, Lex. 151-155; Kalujkskaia, 46. În aceste condiții, trebuie să se renunțe la explicarea cuvântului drept un împrumut arhaic vechi sud-slav (Cihac, II, 361-362; Densusianu, 58, 246, 259; Mladenov,

610; Rosetti 287, 306, 309, 335; E. Petrovici, RRL, XI, 1966, 4, p. 313-323; M. Sala, în ILR, II, 191, 207, și Gh. Bolocan, II, 374; Raevschi-Gabinschi, 406; Tiktin-Miron, III, 499; DLR: „cf. slavon. *stopaninъ*”); de asemenea, nu rezistă criticii încercările de reconstituire a unor forme latine: **hospitanus* (H. Barić, *Albano-rumänische Studien*, I, Teil, Sarajevo, 1919, p. 93-94; Th. Capidan, DR, I, 508-509, și II, 149-150), **stepanus* (<gr.; Pușcariu, LR, I, 286) ș. a. (discuții și bibliogr. la Drăganu, 130-134; Giuglea, 32; Pușcariu, Îns. 1637d, p. 99; Cioranescu, 8133, cu concluzia: „origine incertă”; cf. DEX). Tot astfel, nu rezistă criticii nici explicația alb. *shtëpi* din lat. *hospitium* (resp. pl. *hospitia*) „hospitalité, relations d’hospitalité; logement réservé à un hôte, chambre de passage” (Ernout-Meillet, 300), expusă de Vătășescu, 99, 104, 425 (cu bibliografie și diverse forme reconstruite: **hostipia*, **hostipium*, **hostipitium*).

15. STERP, STEARPĂ, adj. „(despre oameni, mai ales despre femei) care nu are capacitatea de a se reproduce (și substantivat, f.); (oaie, vacă etc.) care nu fată (într-un an), care nu dă lapte (și substantivat, f.); (despre pământ, terenuri etc.) neproductiv, neroditor; (despre plante) care nu face roade sau semințe; (femme) sans enfants; stérile” (DLR, X, 5, 1574-1576: Ps. Sch.; Tiktin-Miron, III, 509: 1524 [?], după Mihai-Alin Gherman, *Primele lexicoane românești*, ms., Cluj-Napoca; DEX, 1020). *Iuveni pastori, qui iuuit custodire oves steriles vulgo sterpae, solvi asp. 38* (*Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, Bd. III, Kronstadt [Brașov], 1896, p. 68, sub a. 1544). *Bě(š) Oa(n)ča ster(p)* „Oancea a fost sterp” (ȚR, 1548, apr. 18; DERS, 221; DIR, B, XVI, II, 393; DRH, B, IV, 247; de asemenea, ca antrop.: *Dumitru Sterpul*, ȚR, 1567, apr. 7; *Vlașin Sterpul*, M, 1586, ian. 12, etc. – DERS). *Că stearpa născu șapte, și multă întru feciori nu putu* (Ps. Vor. 61r, Cântul 3, 5). *Ce puse stearpa în casă, în mumă de feciori veselindu-se* (Coresi, Ps. 1570 și 1577, 224r/1, ps. 112, 9; Ps. 1589: *neroditoarea* [slavon. *neplody*]). *Omul cela ce va face lucrure din afară fără de socotire de la inimă, el iaste asemenea unui pom ce e verde la frundză și frumos, iară de poame e sterp* (Lucaci, 235 v-236r). *Isac rugă-se Domnului drept muiarea sa, că era stearpă* (Palia, 83/25, *Bitiia*, 25, 21). *Oile talc și caprele n-au fost stérpe* (*ibidem*, 108/6-7, *Bitiia*, 31, 38; vezi și Dimitrescu, 226). *12 iape tretine, 12 iape mare sterpe, 38 iape mare, însă cu armasariul* (M, Doc. LXXII, 13v/6-7: *Catastif*, mânăstirea Galata, 8 noiembrie 1588).

Arom. *stérpu, stearpă*, adj. (și substantivat, f.) „stérile, bréhaigne” (Papahagi, 1114; ex.: *trifea pri-aclo un stirpar cu stearpile; amiravan’ea* [împărăteasa] *eara stearpă*); megl. *sterp, stéarpă*, adj. (și substantivat, f.; Capidan, 275; Candrea, VII, 202); istr. *sterpi, stárpi*, de ex. *lăptele stárpe oia* „pierde laptele” (Popovici, II, 152; cf. dacorom. *a sterpi, stárpi, stárpi*, ce are, între altele, sensurile „a face sau a deveni stearpă; a pierde sau a face să-și piardă laptele” – DLR, X, 5, 1629-1631), *stárpla* „oaie stearpă” (Kovačec, 200; în graiul croat din Istria și în graiuri slovene vecine: *strpla, strplja* – Skok, III, 348).

Cuvânt autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *shterp, shtërpë*, adj. „arido, secco, sterile (della donna e delle bestie), infecondo”, *shtërpë*, s. f. „capra, pecora sterile” (Meyer, 416-417, care menționează, de asemenea dial. venețian *sterpo*, de ex. *agnella sterpa*, Leotti, 1413; Mann, 499; Fjalor, 1924-1925); legat de Pokorny, 1022-1024, 1031, de cuvintele derivate de la rădăcina **ster-* „unfruchtbar”, din care provin alb. *shtjerrë* „junge Kuh, Lamm” [cf. rom. *știr,-ă, stir,-ă*, adj. (și substantivat, înv. și pop.; despre ființe, mai ales despre femelele animalelor sau despre femei) „steril, sterp”, cu atestări începând de la Dosoftei – DLR, XI, 1, 218], lat. *sterilis,-e* („dans les emplois anciens, la valeur de «qui ne produit pas de petit» est encore présente...” – Ernout-Meillet, 647) etc. La cele de mai sus adăugăm remarca lui Densusianu, 219, ce accentuează caracterul străvechi al cuvântului: „Une autre forme de la même catégorie, mais d’origine obscure est le roum. *sterp*, l’alb. *shterpë, shtjerrë* en regard du vén. *sterpo* (frioul. *sterpe*, cf. Arch. gl. IV, 346, 359; Abruzzes *šterpe*)=«stérile»”. Vezi: Poghirc, ILR, II, 350; Russu, Elcm. 197-198 și Etn. 387-388; Brâncuș, 148-149; DLR; Mihăescu-Ivănescu, 314; Kalujaskaia, 46. Așadar, este cazul să se renunțe la explicația din gr. στέρφα, στέρφα (Cihac, II, 702), v. gr. στέρφος (Pușcariu, LR, I, 259; Giuglea, 99-101; Rosetti, 212; Tiktin-Miron; Raevschi-Gabinschi, 399), respectiv din lat. **ex-stirpus* (Philippide, II, 641, 736; Papahagi; I. Fischer și I. Coteanu, în ILR, II, 149, 298; Skok; Cioranescu, 2164; Sala, 50).

Cuvântul a fost înregistrat în texte maghiare din Transilvania: *szterp, sztarpa* (1684, 1889 – Bakos, 245).

16. SUGRUMĂ, vb. „a strânge pe cineva de gât (pentru a-l omorî prin sufocare), a strangula, a sugușa; étrangler, stranguler” (și, înv. și reg.: *zugrumă, zugrumi, zgrumă* – DLR, X, 5, 1961-1963: Coresi, Carte, 283; Tiktin-Miron, III, 547: 1551-1553; DEX, 1039). *Și prinse pre el, sugrumându-l, greicia* (Tetr. Sibiu, 68/17, Matei, 18, 28;

Dimitrescu, 227). *Și află unul den soții lui, ce-i era datoriu lui o sută de bani, și-l prinse el, de-l sugruma, și-i grăi: „Plătește-mi ce-mi ești datoriu”* (Coresi, Carte, 283, 137-39). *Cându se scâldea Roman în bae, ei-l sugumară, de muri* (Moxa, 130r: 83. *Împărăția lu Roman Arghiro-polscoe*).

Arom. *zgrum* (mi), *zgrumescu*, *sgrum* „étrangler, stranguler; déborder” (Papahagi, 1080, 1297, 1298; ex.: *muri zgrumat; ari doi zgrumaș di fičtorî* „are doi ticăloși de băieți”); megl. *răzgrămăt, -ă*, adj. „dărăpănat” (ex.: *casă răzgrămată*, derivat de la **zgrōm*, „păstrat numai sub această formă” – Capidan, 248, 338).

Cuvânt format din prefixul *sub-* (<lat. *subtus*, cf. *sugușă*) și tema *grum-* (<**gurm-*), prezentă în subst. autohton, de origine traco-dacă *gruma(d)z* (vezi studiul din 1996, nr. 15, p. 35): i.-e. **guer-* „verschlingen; Schlund; gâtlej” + suf. *-mo-*, cf. avest. *garəman-* „Kehle, Hals; gât, grumaz, gâtlej”, alb. *gurmaz*, *grumaz*. Vezi: Hasdeu, Cuv. I, 23, 424, 593 (nr. 312); Cihac, II, 718; Meyer, 135; Philippide, II, 716; Pușcariu, LR, I, 177, 196 (corectează cele scrise de Pușcariu, 743); Poghirc, ILR, II, 343; Russu, Elem. 171-172 și Etn. 326-327, 396; Brâncuș, 84-85; Raevschi-Gabinschi, 407; DLR; Tiktin-Miron; DEX. Cioranescu, 3908, încearcă o explicație stranie de la *grum* „grămadă”, cu atestări îndoielnice (<lat. *grumus* „movilă”, cu bibliogr.; cuvântul lipsește în DLR).

17. SŪTĂ, num. card., s. f. „100 (și cu elipsa subst. determinat); cent”, pl. *sute* (DLR, X, 5, 2121-2122: Ps. Sch.; Tiktin-Miron, III, 560-561: la fel; DEX, 1049). *Ședere. O sută și optsprezedece* (Ps. Hurm. 102a/10, Indice). [Sămânța] *dede piod: acesta o sută, acesta șase zeci, acesta iară 30* (Tetr. Sibiu, 42r, Matei, 13, 8). *O sută și cinci zeci și trei*, num. distributiv *câte o sută* etc. (Coresi, Tetr. *Indice*, p. 401). *Aleșii încălecători trei sute potopi în Marea Mohorâtă* (Coresi, Ps. 1577, 285r-v: *Cântecele lui Moisi în ieșire. Întâie...*). *Și fură dzilele lu Adam, deacă născu Sit, 8 sute de ani* (Palia, 25/5-6, *Bitiia*, 5, 3; alte exemple: *Indice*, p. 467). *Și era acela ceas deștins arhanghel Mihail cu patru sute de îngeri cu elu: o sută despre răsărită, altă sută despre apusu, altă sută despre amiazădzdi, altă sută despre meadzănoapte* (Cod. Sturdz. 16r-v: IV. *Cuvântu de îmblare pre la munci*; Dimitrescu, 228: numeroase exemple). *Cum mi-eu venit solii din țara Moscului, de la împăratul, cum să-mi dea 10.000 tal[eri] de sute* (Doc. XXXII, *Transilvania, [ianuarie 1600], 24r; alte exemple: *Indice*, p. 284). *Și-i orbi pre toți, numai ce lăsă dentr-o sută unul cu un ochiu,*

ca să tragă pre alafți în țara lor (Moxa, 128r: 81. *Împărăția lui Vasilie, fiul lui Roman*).

Derivate: SUTĂR(IU), s. m. „(în antichitate, mai ales la romani) centurion” (rar; DLR, X, 5, 2121: 1574). *În vrmea acéia întră el în Capernaun, apropiu-se cătră el sutariul* (Coresi, Tetr. 14r, Matei, 8, 5).

SUTĂȘ, s. m. „(în antichitate, mai ales la romani) centurion” (DLR, X, 5, 2121: Ap. Vor.; Tiktin-Miron, III, 560: la fel; DEX, 1049). *Și răspunse sutașul* (Coresi, Tetr. 14r, Matei, 8, 8: foarte apropiat de citatul precedent). *Și zise Isus sutașului* (ibidem, 8, 13). *Pridădiră Pavelu și alfi oarecarii fugli [prizonieri] sutașului celuia ce-i era numele Iuliu* (Ap. Vor. 42r, Fapte, 27, 1). *Așa și cel sutaș, pentru credința lui, învise fata lui* (Coresi, Carte, 59). *Și alése cinstiți bărbați din tot Israilul și-i puse cap aceștia spre dihanie* [„suflete”], *miari, sutași, cindzeceari și dzeceari* (Palia, 240/15-18, *Ishod*, 18, 24).

Arom. *sută*, pl. *sute* „cent” (Papahagi, 1140; ex.: *sutile mărită hutile* [„toantele”]); megl. *sută* (Capidan, 281; ex.: *Țșista ună sută di drats* [draci] *ari ân Țel*; Candrea, VII, 205: pl. *sutȚ*). [Istr.: *sto*, pl. *stote*, împrumutat din s.-cr. *sto*; Maiorescu, 124; Byhan, 352; Pușcariu, II, 154, III, 326: *sto* și *stotine*; Cantemir, 181; Sârbu-Frățilă, 229: *stôtina* „sută” <s.-cr. *stôtina*].

Cuvânt probabil autohton, de origine traco-dacă; cf. v. sl. *sъto* (<sl. com. **sŭto*), v. iran. **sutəm*, avest. *satəm* (pătruns în finlandeză: *sata* și în gotica din Crimeea: *sada*), v. ind. *śatām*; mai îndepărtate fonetic: lit. *šiintis*, let. *simts* și, mai ales, formele din limbile de tip *centum*: lat. *centum*, tohar. A *kānt*, got. v. germ. sup. *hund* etc. (<i. e. *ġm̄tōn* < *(*d*)*ġm̄tōm* „(Zehner)dekade”, având la bază **deġm*, **deġm-t*, din care provin lat. *decem*, lit. *dėšimt*, v. sl. *desętb*, formă normală, cu vocala nazală ę, față de *sъto*, cu vocala ultrascurtă ɤ<ŭ, ceea ce a determinat pe unii cercetători s-o considere pe aceasta din urmă drept un împrumut iranic; vezi Pokorny, 191-192; Vasmer-Trubaciov, III, 761-762; Skok, III, 336; Ernout-Meillet, 113-114, toate cu bibliogr. [Albaneza prezintă *qind* < lat. *centum*, alături de *mijë* < lat. *mīlia*, pl., păstrat în română: *mie*, pl., devenit singular; Meyer, 278; Vătășescu, 235, 502]. Originea autohtonă – în condițiile în care un plural **cinși*, de la *centum* (indecl.; cf. *ducenti* „două sute”, *trecenti* „trei sute”), a trebuit să dispară de timpuriu din cauza paronimiei cu *cinci* (< lat. *quinque*; Pușcariu, LR, I, 279; Mihăilă, Împr. 211-212, cu bibliogr.), iar româna nu are nici un împrumut vechi slav popular *sigur* cu ɤ neintens păstrat, necum cu ŭ slav

comun – a fost susținută (eventual ca împrumut iranic) de: G. Meyer (citat de Cioranescu, 8408); W. Meyer-Lübke²³; Giuglea, 316 și Cuvinte, 359-360; C. Daicovicu, în „Steaua”, 1956, nr. 2, p. 120; Mihăilă, Studii, 17; DLR. Opinia tradițională (împrumut slav dintr-o epocă foarte veche) apare la: Miklosich, 48; Cihac, II, 381; Densusianu, 236-237, 262; Rosetti, 135, 280, 309, 746; Mihăilă, Împr. (cu rezerve); E. Petrovici, RRL, XI, 1966, 4, p. 320; I. Pătruș, *Originea rom. sută*, CL, XIII, 1968, 1, p. 87-89; Cioranescu, 8408 (cu rezerve și cu mențiunea: „Este singurul numeral rom. de origine nelatină”); Raevschi-Gabinschi, 411; Tiktin-Miron.

18. *UTURE*, s. m. „(înv. și reg.) bufniță; cucuvea; hibou; chouette” (variantă: *hUTURE*; DLR, XII, 2, 457-458; Coresi, Pravila; Tiktin-Miron, III, 810: la fel). *Iară cine mănâncă carne de lup sau de vulpe sau de cătușă sau de fițe spurcate, sau de cui sau de uture sau de véveriță și alte necurate, post 4 lē(t)* (Coresi, Pravila, 2v-3r).

Cuvânt autohton, de origine traco-dacă; cf. alb. *ut*, *hut*, s. m., *hutë*, s. f. „Eule; gufo” (Meyer, 460; Leotti, 1564; Mann, 164; Fjalor, 703), față de care cuvântul românesc prezintă sufixul *-ure*, specific unor cuvinte autohtone (*abur(e)*, *brusture*, *fluture*, *mugur(e)*, *sâmbure*, *strugure*, *viczure*); vezi: Hasdeu, Cuv. I, 295 (190), 488, 550, 589 (263), pe baza înregistrării cuvântului, în *Lexiconul slavo-român* al lui D. A. Sturdza (B. A. R., nr. 312), din a doua jumătate a sec. XVII; Pascu, 56; Skok, III, 552 (cuvântul albanez *ut* a pătruns în graiurile sârbe din Muntenegru; de la acesta provine augmentativul *ūtina* „bufniță”, în Serbia, și *ūtina*, în Kosovo, respectiv *utka* în graiuri macedonene slave); Mihăescu-Ivănescu, 314; Tiktin-Miron; Kalujaskaia, 49. Diversi autori au acceptat însă explicația lui Meyer, potrivit căreia cuvântul albanez ar proveni din lat. *otus* „cucuvea” (<gr. ὄτος), iar cel român din albaneză: Densusianu, Opere, I, 477 (studiu din 1898), și Densusianu, 832 (Deși cuvântul n-a fost înregistrat în aromână și meglenoromână, în primul studiu se formulează ritos concluzia: „Avem și aici de-a face cu un cuvânt adus de păstori de la sudul Dunării”); Drăganu, 398; Philippide, II, 660, 756, acceptând această explicație pentru alb. *ut*, adaugă pentru rom. *uture* proveniența din lat. **otulus*; în sfârșit, Gh. Chivu, în studiul la ediția *Pravilei* (p. 206, cu unele indicații bibliogr.), îl include la *Cuvinte de origine necunoscută*.

19. *VEDZUINĂ*, *VIEZURINĂ*, *VIZUINĂ*, *VIEZUNIE*, *VIZUNIE*, s. f. „loc de adăpost pe care și-l sapă în pământ sau și-l amenajează unele animale

sălbatic; taniere, antre” (DLR, XIII, 2, în curs de publicare: 1574; Tiktin-Miron, III, 860: 1496; DEX, 1167). Top. loc: *o(t) tui Viezunie i o(t) tui Mirile(ș)ti* „de acolo Viezunie și de acolo Mirilești” (ȚR, 1496, aug. 1, adăugat pe margine; DERS, 259; DRH, B, I, 268 – toponim la Ionești, jud. Vâlcea; alte exemple în DERS: *do u Pi(s)ku(l) Vizuniiloru* „până la Piscul Vizuniiloru”, ȚR, <1533, mai-dec.>; *do vrbto(p) i na Viezunii* „până la vârtop și la Viezunii”, ȚR, 1587, noiembrie 7A; *do Vizunii i o(t) Vizunii da(ž) do Bro(d) Slv vëni(m)* „până la Vizunii și de la Vizunii chiar până la Vadul Slăvenilor”, ȚR, 1598, sept. 6; DRH, B, X, 314; vezi, de asemenea, Iordan, 290, 349-350). *Vulpii viédzuine au și pasările cerului cuibure* (Tetr. Sibiu, 19 v/17, Matei, 8, 20). *Și vîlpile viezuini au și pasările cerului cuibure* (Coresi, Tetr. 15r, Matei, 8, 20; Dimitrescu, 241).

Cuvânt derivat de la *vie(d)zure* (vezi studiul din 1996, nr. 32, p. 40-41), cu sufixul *-ină*: *vie(d)zurină* > *vie(d)zuină*; vezi: Hasdeu, Cuv. I, 246-247, 296 (193 și 195), 584 (175); Pascu, 211; Giuglea, 52; Poghir, ILR, II, 353-354; Russu, Elem. 213-214 și Etn. 418-419; Brâncuș, 127-128; Raevschi-Gabinschi, 74; DLR; DEX. Extinderea sensului („adăpost al viezurelui” > „adăpost al mai multor animale sălbatic”) a fost însoțită de modificarea sufixului (*-ină* > *-nie*), ceea ce a avut drept rezultat estomparea legăturii cu *viczure*. Referirea la v.sl. *jazvina* „latibulum; ascunzătoare, vizuină”, resp. la s.-cr. *jāzvina* (Cihac, II, 455; Cioranescu, 9247), pornind de la unele variante dialectale (*iezuină*, *iezunie* ș. a.), se bazează pe simple asonanțe (vezi, de asemenea, Miklosich, comentat critic de Skok, I, 764).

Cuvântul a fost înregistrat ca toponim, în forma veche, în Serbia răsăriteană (Crna Reka); *Vezurinj* (< *v(i)ezurini*, pl. – Gămulescu, 205).

III. CONCLUZII

Primele cinci *concluzii generale*, formulate în studiul nostru din 1996, valabile și pentru cele din 1997–2001, se referă de asemenea la cel de față. În consecință, vom continua aici cu alte opt concluzii ce rezultă din studierea celor 19 cuvinte, enumerate mai sus.

6. *Grupate pe decenii, în ordinea primelor atestări*, fie ca apelative, fie ca toponime sau antroponime, inclusiv prin intermediul unor derivate, aceste cuvinte se prezintă astfel (inclusiv un cuvânt înregistrat la sfârșitul secolului al XV-lea):

Ultimul deceniu al secolului al XV-lea: *viezunie* (top. *Viezunie*, 1496; *viedzuină*, 1551-1553) – 1 cuvânt.

Secolul al XVI-lea: 18 cuvinte.

Deceniul 4: *sarică/sarecă* (1535-1544) – 1 cuvânt.

Deceniul 5: *sterp*, *stearpă* (1544) – 1 cuvânt.

Prima jumătate a secolului al XVI-lea (Ps. Hurm.): *codru*, (*a*) *cruța*, *mătură* (derivat: (*a*) *mătura*), *mire*, *pururea*, *sută* – 6 cuvinte.

Deceniul 6: *stăpân* (1551-1553; atestare indirectă mai veche: slavon. *stopanъ*, 1370), (*a*) *sugruma* (1551-1553), *uture* (1560-1562) – 3 cuvinte.

Deceniul 7: *fluture* (1565), *acă*- (în *acătare*, 1566), *a băiat*¹ (part. *băiat*, 1570) – 3 cuvinte.

Deceniul 9: *oacăr*, *-ă* (1581-1582), *mied* (derivat: *miedar(iu)*, 1583), *păstaie* (top. *Păstaia*, 1585) – 3 cuvinte.

Deceniul 10: *borf* (derivat, antrop.: *Borfun*, 1599) – 1 cuvânt.

Total: 19 cuvinte.

7. Dintre cele 19 cuvinte, 6 prezintă 8 derivate (2 cuvinte au câte 2 derivate), în perioada cercetată:

- 3 cuvinte sunt reprezentate aici doar prin derivate, ceea ce ilustrează atât valoarea documentară a acestora din urmă, cât și productivitatea lexemelor respective, ca și a celor menționate în continuare: (*a*) *mătura* (prima jumătate a secolului al XVI-lea), *măturîță* (1570; *mătură*: Neculce); *miedar(iu)* (1583; *mied*: 1625); *Borfun* (1599; *borf*: 1892).

- 1 cuvânt are un derivat în același text: (*a*) *cruța* – *cruțătoriu* (Ps. Hurm.).

- 2 cuvinte înregistrează derivate în texte ulterioare, din același secol al XVI-lea: *sută* (Ps. Hurm.) – *sutaș* (1560-1561), *sutariu* (1560-1561); *stăpân* (1551-1553) – (*a*) *stăpâni* (1595-1596).

8. În studiile precedente, am constatat că circa o treime (32) din cuvintele autohtone (sau probabil autohtone) discutate (91) aparțin *vocabularului reprezentativ al limbii române* (2581 cuvinte), așa cum a fost stabilit cu metode riguroase, aplicate tuturor limbilor romanice, de un colectiv coordonat de acad. Marius Sala. Această proporție – semnificativă, de altfel – poate fi constatată și la noul grup de 19 cuvinte, analizate mai sus, dintre care 6 fac parte din acest *vocabular reprezentativ*: *băiat*, *fluture*, *mătură*, *stăpân*, *a sugruma*, *sută*; *fluture* e trecut, pe drept cuvânt, de autoarea capitolului respectiv, Mihaela Bîrlădeanu, între cuvintele autohtone, de origine traco-dacă; *sugruma* e considerat derivat românesc (de la

grumaz), ceea ce este destul de aproape de adevăr; *băiat*, *mătură*, *stăpân* sunt incluse între cele cu „origine incertă”, ceea ce, la stadiul dicționarelor etimologice de atunci, era justificat, ca și, cel puțin în parte, pentru numeralul *sută*, definit ca având origine „slavă”.

Invocând mai sus, la cuvântul *codru*, prezența acestui cuvânt în poezia romantică, în particular, la Eminescu – potrivit unei observații a lui S. Pușcariu –, ni s-a părut interesant să cercetăm, pe baza *Dicționarului limbii poetice a lui Eminescu* (însușind 5016 cuvinte), alcătuit în cadrul Institutului de Lingvistică din București, sub redacția acad. Tudor Vianu (Editura Academiei, 1968)²⁴, în ce măsură marele poet a recurs la cuvintele autohtone, care ocupă un loc important în limbajul popular românesc. Rezultatele, deși previzibile, sunt de-a dreptul impresionante. Astfel, din cele 32 de cuvinte studiate de noi în 1996, 21 se regăsesc la Eminescu: *balaur*, *boltă*, *brad*, *brusture*, *a (se) bucura*, *buză*, *cioară*, *copac*, *copil*, *gard*, *groapă*, *grumaz*, *jumătate*, *mal*, *mare* (adj.), *mânz*, *moș*, *pârâu*, *strungă*, *șap*, *șeapă* (în vocabularul reprezentativ al limbii române: 17 cuvinte, dintre care 14 se regăsesc la Eminescu, ce folosește în plus alte 7: *balaur*, *brusture*, *cioară*, *grumaz*, *pârâu*, *strungă*, *șap*); din cele 22, discutate în 1997, la Eminescu întâlnim 7: *băl(ai)*, *ciocârlie*, *creș*, (*a*) *curma*, *mic*, *noian*, *stână* (în vocabularul reprezentativ 4, dintre care 3 se regăsesc la Eminescu: *creș*, (*a*) *curma*, *mic*); din cele 37, analizate în 1998-2001, 14 le găsim la Eminescu: *abur* (*a aburi*), *brâu*, *căciulă*, *ccafă*, *ciută*, *fărâma* (*a fărma*), *fluier*, *gata*, *ghimp*, *grunz* (*grunzos*), *gușă* (*gușat*), *măgariu*, *sâmbure*, *vatră* (în vocabularul reprezentativ: 11, față de care poetul are în plus: *ciută*, *grunzos*, *măgariu*, *sâmbure*); în sfârșit, din cele 19, studiate mai sus, 10 apar în poezia și proza artistică a lui Eminescu: *băiat*, *codru*, *flutur*, *mătură*, *mire*, *pururi*, *stăpân*, *sterp*, (*a*) *sugruma*, *sută* (în vocabularul reprezentativ: 6, față de care la poet mai întâlnim : *codru*, *mire*, *pururi*, *sterp*). Așadar, fără a coincide integral cu situația cuvintelor autohtone în cadrul vocabularului reprezentativ al limbii române – ceea ce nici nu era cazul –, nu-i mai puțin adevărat că cele două constatări se completează și se confirmă reciproc, în cea mai mare parte: din cele 110 cuvinte autohtone (câteva: probabil autohtone) incluse în comentariile noastre de până acum, peste o treime (38) se regăsesc în vocabularul reprezentativ al limbii române, în timp ce aproape jumătate (52) aparțin limbajului artistic eminescian (cele două grupe coincidând în cea mai mare parte)²⁵.

9. În studiile anterioare, am constatat că 41 de cuvinte din cele 87 sigur autohtone analizate au putut fi raportate în mod clar la rădăcini și formați indoeuropeni, având corespondente în diverse limbi, nu numai în albaneză. În cazul de față, 5 cuvinte din cele 19 studiate mai sus pot fi incluse în aceeași categorie: *acă-* (în *acătare*), *băiat*, *mied*, *sterp*, (*a*) *sugruma* (< pref. *sub-*, de origine latină + tema *grum-* <* *gurim-*); al 6-lea cuvânt, *vedzu(r)inăl viezunie* e un derivat vechi de la *viezure*, ce are de asemenea raportări clare în plan indoeuropean. La alte cuvinte s-au încercat astfel de raportări, care în viitor ar putea fi detaliate. Teoretic, o atare concluzie nu trebuie căutată cu orice preț, căci traco-daca, asemenea tuturor limbilor, a putut prelua cuvinte din idiomuri dispărute, despre care nu avem informații, cuvinte păstrate atât în română, cât și în albaneză (eventual, în unele limbi învecinate).

Așa stând lucrurile, pe lângă cuvintele enumerate mai sus, pot fi trecute între cele sigur autohtone, după părerea noastră, și următoarele 5, ce au corespondente clare în limba albaneză: *borf*, *codru*, (*a*) *cruța*, *păstaie*, *uture*. În sfârșit, 8 cuvinte rămân între cele probabil autohtone, în condițiile în care mai persistă în lucrările etimologice și alte soluții (față de care, ce e drept, am formulat unele rezerve): *fluture*, *mătură*, *mire*, *oacăr*, *pururea*, *sarică*, *stăpân*, *sută*. Cercetări ulterioare, ale noastre sau ale altor lingviști, vor aduce, desigur, argumente suplimentare pentru ca balanța să încline într-o direcție sau alta.

10. *Unitatea celor patru dialecte românești*, constatată la grupele de cuvinte autohtone studiate anterior prin păstrarea celor mai multe dintre ele, pe lângă dacoromână, în toate sau cel puțin în unele din dialectele sud-dunărene, se confirmă și la acest grup de 19 cuvinte (în ordine descrescândă, în funcție de numărul tot mai mic al vorbitorilor). Astfel, 3 cuvinte se regăsesc în toate cele 3 dialecte sud-dunărene: *codru*, *mătură*, *sterp*; 3 cuvinte – numai în aromână și meglenoromână: *stăpân*, (*a*) *sugruma*, *sută* (istroromâna are împrumutul s.-cr. *-sto*); 6 cuvinte – numai în aromână: *acă-* (în *acătare*), *fluture*, *mire* (*măireasă*), *oacăr*, *păstaie*, *sarică*. Prin urmare, aromâna conservă 12 cuvinte autohtone din totalul de 19, meglenoromâna – 6, iar istroromâna – doar 3.

11. Ca și la grupele anterioare, prezentăm mai jos clasificarea lexico-morfologică și onomasiologică a celor 19 cuvinte, dintre care 11 sunt substantive, 2 adjective, 3 verbe, 1 numeral: *sută*, 1 adverb: *pururea* și 1 element de compunere: *acă-* (în *acătare*).

Substantive

1. Omul

Poziția în familie și în societate: *mire*, *stăpân*.

Părți ale corpului: *borf*.

2. Natura

2.1. Vegetație:

2.1.1. Arbori: *codru*.

2.1.2. Legume: *păstaie*.

2.2. Faună:

2.2.1. Animale: *vedzuină/viezunie*.

2.2.2. Păsări: *uture*.

2.2.3. Insecte: *fluture*.

3. Raporturi între om și natură

3.1. Îmbrăcăminte: *sarică/sarecă*.

3.2. Băuturi: *mied*.

3.3. Obiecte de uz casnic: *mătură*.

Adjective

oacăr, *-ă*, *sterp*, *stearpă*.

Verbe

*băia*¹ (part. *băiat*), (*a*) *cruța*, (*a*) *sugruma*.

12. Acest nou grup de cuvinte prezintă, ca și cele precedente, câteva *arhaisme fonetice*, demne de atenție.

În domeniul *vocalismului*:

a) *e* neaccentuat, păstrat în *sărecă* (TR, 1535-1544), formă prezentă și mai târziu, la Varlaam și Dosoftei (vezi DLR; la 1754 și ulterior: *sărică*, despre *e* neaccentuat > *i*, în cuvinte moștenite din latină, vezi Marius Sala, în ILR, II, 198: *ceresia* > *cireasă*, alături de *cereasă*, reg.; vezi DLR, I, II, 477-478).

b) Pseudodiftongul *-iu* în sufixele *-ătoriu* (*crușătoriu*, Ps. Hurm.) și *-ariu* (*miedariul*, TR, 1589; *sutariul*, Cores, Tetr., 1560-1561).

În domeniul *consonantismului*:

Menținerea africateri *dz*, nesimplificată la *z*: *vedzuine*, pl. (Tetr. Sibiu, 1551-1553).

13. O treime din cuvintele analizate mai sus a pătruns, în epoci mai vechi sau mai noi, în limbi vecine – slave, greacă și maghiară, uneori pe arii întinse, atât înspre sud, cât și spre nord-vest și nord-est: *fluture*; *oacăr*, *-ă* (și **oac'l'eș*, *-ă*); *păstaie*; *sarică*; *stăpân*; *sterp*, *stearpă*; *viezurină* (ca toponim). Această constatare, ca și în studiul precedent, vine să întărească concluziile privind caracterul popular și autohtonismul lor în limba română.

*

În cazul în care concluziile noastre din acest al patrulea studiu vor fi acceptate și de alți specialiști, putem spune că totalul cuvintelor românești sigur autohtone

atestate din secolul X până la 1621 ajunge la 98 (87, menționate în studiul precedent + 11, enumerate mai sus), iar al celor probabile la 11 (4 + 7).

Ne propunem ca în următorul studiu să aducem informații suplimentare cu privire la cele 21 de cuvinte considerate în sintezele din ultimele decenii – mai ales, în

cele semnate de Al. Rosetti, C. Poghirc, I. I. Russu și Gr. Brâncuș – drept sigur autohtone, atestate abia după 1621, până în prima jumătate a secolului al XIX-lea: *bală, bâlc, bâr, buc, căpușă, cioc, ciuf, ciump (-av), coacăză, droaie, drui(ete), ghiuj/vâj, gresie, hameș, mânzare, s(e)arbăd, (a) scăpăra, scrum, știră, zară, zgardă*.

NOTE

1. *Les plus anciennes attestations des mots roumains autochtones (Xe siècle-1520)*, "Thraco-Dacia", t. XVII, 1996, nr. 1-2, p. 23-71; *Les plus anciennes attestations de certains mots probablement autochtones en roumain (du XIIe siècle à 1520)*; t. XVIII, 1997, nr. 1-2, p. 47-74; *Mots roumains d'origine autochtone, attestés au cours du premier siècle de l'écriture roumaine (1521-1621)*. I. *Introduction*, t. XIX, 1998, nr. 1-2, p. 15-33; *Cuvinte românești de origine autohtonă, atestate în primul secol de scriere în limba națională (1521-1621)*. II. *Cuvinte autohtone*, t. XXI, 2000, nr. 1-2, p. 17-31; t. XXII, 2001, p. 47-65.

2. O altă cercetătoare, Maria V. Domosilețkaia, a susținut anterior (1988), la St.-Petersburg, teza de doctorat, *Leksičeskie svjazi albanskogo s vostočnoromanskimi jazykami (na materiale skotovodčeskogo chozjajstva)*, precedată de câteva articole, publicate în anii 1983-1986 (Rezumatul tezei, p. 22). De asemenea, nu demult a apărut *Albanian etymological Dictionary* de Vladimir Orel (Leiden - Boston - Köln, E. J. Brill, 1998; absent deocamdată la B. A. R.).

3. *Frakijsko-rumynsko-slavjanskije leksičeskie paraleli*, în volumul *Langue et culture roumaine dans l'espace sud-est européen - Rumynskij jazyk i kul'tura v Jugo-Vostočnoj Evrope*, București, Editura Academiei Române, 2001, p. 27-35 (note, p. 699); versiunea românească: *Paralele lexicale traco-româno-slave*, SCL, XXIV, 1973, nr. 1, p. 59-68.

4. Vezi, de asemenea: V. Pisani, *L'Etimologia. Storia - Questioni - Metodo*, Milano, 1947 (trad. rusă de D. E. Rosenthal: *Etimologija*, Moskva, Izd. Inostrannoj Literatury, 1956); Ion Coteanu - Marius Sala, *Etimologia și limba română. Principii - metode*, București, Editura Academiei, 1987; Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, București, Univers Enciclopedic, 1999.

5. Vol. I. *Moștenirea timpurilor îndepărtate*. Coordonatori: Acad. Mircea Petrescu-Dîmbovița și Alexandru Vulpe, membru coresp. al Academiei Române; Vol. II. *Daco-romani, romanici, alogeni*. Coordonatori: Prof. univ. dr. Dumitru Protase și dr. Alexandru Suceveanu, cerc. princ. I; Vol. III. *Genezele*

românești. Coordonatori: Acad. Ștefan Pascu și acad. Răzvan Theodorescu; Vol. IV. *De la universalitatea creștină către Europa "patriilor"*. Redactori responsabili: Acad. Ștefan Ștefănescu și acad. Camil Mureșanu, București, Editura Enciclopedică, 2001.

6. Nu putem însă subscrie la concluziile prea sceptice ale lui Alexandru Vulpe: "...Toate numele trace ne sunt pomenite prin scriere greacă (majoritatea) sau latină, deci nu ne dau nici o idee despre fonetica acestui grup de limbi. Deși s-au făcut, nu o dată, încercări de reconstituire a unor cuvinte tracice prin utilizarea lexicului de substrat al limbii române sau al altor limbi balcanice (de exemplu, albaneza), rezultatele obținute nu sunt decât niște ipoteze extrem de șubrede" (p. 404).

7. Detalii și indicații bibliografice în nota 21, p. 48-50.

8. Comentate, de asemenea, în vol. III, de Ștefan Olteanu și Mircea Rusu (p. 103-104), respectiv de Marius Sala (p. 121). O atenție deosebită acordă cei trei autori (p. 104, respectiv 120-121), ca și Adrian Rădulescu, în vol. II (p. 482-483), mărturiei lui Teofilact Simokattes și Teofan Confesorul privind episodul din a. 587, despre care cititorii pot găsi acum noi detalii și indicații bibliografice în comunicarea lui Nicolae Saramandu, *Torma, torma, fratre și romanitatea răsăriteană în secolul al VI-lea*, București, Editura Academiei Române, 2001.

9. Detalii la Poghirc, ILR, II, p. 356-362.

10. Vezi primul nostru studiu (p. 27), cu referire la monografia lui I. Fischer, *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.

11. Prezintă interes, de asemenea, paragraful 4 din cap. III al Părții a II-a, intitulat *Români de la sudul Dunării. Statul româno-bulgar* (P. Diaconu, Șt. Ștefănescu, p. 427-438), important pentru datarea separării dacoromânilor de aromâni și meglenoromâni, care a avut loc după slavizarea românilor ("vlahilor") dintre fluviu și Haemus (Balcani), care au jucat un rol important, sub conducerea fraților Petru, Asan și Ioniță în răscoala anti-bizantină și în reconstituirea statului bulgar (1185-1207).

12. Iordan, Dicț. 74, are doar: *Boțea, Boțoi(u), Boțosu, Lista oficială a abonaților telefonică - București, Județul Ilfov, 2002,*

Vol. 1, A - L, editat de Pagini Aurii S. A., p. 189: 6 persoane cu numele de familie *Borțun*.

13. În trecut, adesea se defrișau porțiuni de pădure pentru a le transforma în locuri de pășune sau de arătură; cf. definiția cuvântului *runc* (<lat. *runcum*) „loc într-o pădure unde copacii au fost tăiați, au ars (v. a r s u r ă) sau au fost doborâți de vânt, întrebuițat ca pășune sau ogor (v. l a z, c u r ă t u r ă)...” (DLR, IX, 618).

14. Mențiune grecească ulterioară: τὸ Κόδρος „la Codru”, deci nu poate fi reținută sub această dată; vezi DRH, A, III, 147.

15. Iordan, 86, analizează numeroase toponime (inclusiv nume de localități) pe întreg teritoriul dacoromân, de tipul: *Codrul*, ~ *Butesii* (vezi și Suci, II, 160), ~ *de Jos*, ~ *de Sus*, *Dealul Codrului*, *Dumbrăvița de Codru*, *Movila Codrului*, *Valea Codrului* ș.a.; derivate: *Codrețul*, *Codrișorul*, *Codrușorul*, *Codreni* ș. a. (vezi și p. 215, 451).

16. Vezi, de asemenea, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, sub redacția acad. Tudor Vianu, București, Editura Academiei, 1968, p. 113: *Sus în codrii de pe dealuri Luna blândă ține strajă* (O. I, 103) și alte numeroase exemple. În legătură cu semnificația cuvântului *codru* și a altora autohtone în limbajul artistic al lui Eminescu, vezi capitolul *Concluzii* (pct. 8).

17. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis*, 2 vol., Lugduni, 1688.

18. Soluția sugerată de Cihac o regăsim într-o notă marginală, cu cerneală, aparținând lui S. Pușcariu, pe exemplarul propriu al *Dicționarului* lui G. Meyer, p. 193, la cuvântul „*kodere*, f. ‘Brotrinde, altbackenes Brot’. *kodrf*, f. ‘Brotkruste’, gr. sic. *kodre*, f. ‘γῦρος τοῦ κοσκίνου, τῆς πῆτας’. Vretos” (Referire la o carte a lui Joannis Vretos, tipărită la Constantinopol; *Dicționarul*, cu stampila „Biblioteca Sextil Pușcariu” pe fila de gardă se păstrează la Biblioteca Institutului de Lingvistică din București); vezi, de asemenea, Mann, 211: *kothere*, f. „rind, crust (esp. of bread)”, *kothër*, f. „rim (of sieve), edge (of pie); tip, end; crown”; Leotti, 488: *kothère* „crosta del pane, cantuccio del pane” (Fjalor, 875) și *kotheri*, f. „crosta”. Pe drept cuvânt, citând aceste variante ale cuvântului albanez, Adriana Ionescu (Lex. 64 - 70) conchide: „În realitate sânt două cuvinte omonime, de origini diferite, care, datorită evoluției fonetice, au ajuns la o formă identică, păstrând însă diferențe semantice”, deși DLR și alte dicționare le tratează ca un singur cuvânt. Ce e drept, Candrea, 304, separă cele două omonime, cu definiția întrucâtva forțată la primul, pentru a se potrivi cu etimonul presupus: *codru*¹ „bucată mai mare (de aproape un sfert) de pâine sau de mămăligă; bucată dreptunghiulară de pământ etc.” (< lat. vulg. *quodrum* < *quadrum*); *codru*² „pădure bătrână și deasă; (inv.) munte” (< *codru*¹; comp. alb. *kodre* „deal”). În ceea

ce ne privește, menționăm aici, după DLR, sensul celui de-al doilea omonim, *codru* „bucată de pâine, mămăligă, slănină etc. (de obicei: *codru de pâine*, ~ *de mămăligă*, ~ *de slănină* etc.)”, cu atestări abia de la mijlocul secolului al XIX-lea încoace (A. Pann, I. Ghica, ș. a.); la fel, separăm aici sensurile similare ale arom. *codru*, *codur* „morceau, quartier de pain ou de galette (surtout leur bord)” (Papahagi), „bucată de pâine/plăcintă, margine de plăcintă” (Caragi); megl. *codru* „plăcintă de legume” (Capidan), „plăcintă de varză” (Candrea). Consemnările relativ târzii (cu precădere, în sud) și absența acestui omonim în istororomână ne determină să-l considerăm un împrumut mai nou din albaneză în aromână și meglenoromână, pătruns și în dacoromână („atracție paronimică”) prin imigranți aromâni și albanezi.

19. Vezi, de asemenea: B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*. Euiție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș. Studiu introductiv și note de Manole Neagoe, București, Editura Minerva, 1984, p. LI, 597-604.

20. Este semnificativă ezitarea autorului, care, incluzând substantivul respectiv în categoria *Cuvinte păstrate numai în limba română* (multe cu asterisc, reconstruite în latină, adesea cu mențiunea „suspect” sau „cu dificultăți în evoluția semantică”), adaugă în notă: „În lista stabilită de Al. Rosetti, ILR, p. 189 [ed. ultimă: p. 178], apare cuvântul *flutura*, presupus ca provenind din **flucturare*, cf. și REW, 3384; e mai verosimil ca verbul să fie un derivat al lui *flutur(e)*. Ipoteza unui împrumut nu trebuie însă exclusă”.

21. Vezi: *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346-1603...*, prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu, [St. Nicolaescu, P. Sârcu și E. Kozak], [Viena], A. Holzhausen, [1906] - București, Librăria „Cartea Românească”, 1931, nr. 299, p. 295-296 (Arh. St. Brașov, nr. 298); Ioan Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul în secolul XV și XVI*, București, I. V. Socce, 1902, nr. CLXXXII, p. 186-188, cu argumentarea atribuirii documentului, după pecete, lui Radu Paisie (cel Nou, 12 iunie 1535 - înainte de 17 martie 1545), și nu lui Radu de la Afumați (înainte de 3 febr. 1522 - 2 ian. 1529, cu unele întreruperi), cum apare în *534 documente...* și au acceptat autorii DERS (vezi: *Istoria României în date*, sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, București, Ed. Encicl. Română, 1971, p. 454).

22. Referire la G. Rohlf's, *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris. Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität*, Tübingen, 1964.

23. *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bd. II, Leipzig, 1894, § 560, p. 592 (*Grammaire des langues romanes*, traduction

française par A. Doutremont et G. Doutremont, t. IIe, Paris, 1895, § 560, p. 641: „Le roum. *sută* ne vient ni du lat. *centum*, ni de l'a-slav. *sŭto*; il ne peut pas non plus être illyrien (...); donc *sută* doit probablement être dace”.

24. Vezi Luiza Seche, *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*, București, Editura Academiei, 1974, p. 18-19.

25. Cititorii au putut observa că am reprodus forma mai veche *măgariu*, folosită de Eminescu, asemenea textelor din secolele trecute; nu se înțelege de ce unii lingviști, inclusiv autorii *Dicționarului eminescian*, „normalizează” în scris acest cuvânt *măgari* (p. 330), ca și *cântari* (p. 107), î. l. d. *cântariu*, *pieptari* (p. 411), î. l. d. *pieptariu*.

ABREVIERI

(Vezi „Thraco-Dacica”, XVII, 1996, 1-2, p. 65-71; XVIII, 1997, 1-2, p. 72-74; XIX, 1998, 1-2, p. 33; XXI, 2000, 1-2, p. 17-18; XXII, 2001, p. 62-64).

Ciorănescu – Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum I. O., 2001 (Se păstrează numerotarea articolelor din ediția originală, citată în studiul din 1996).

Kalujskaia (Kalužskaja) – Irina A. Kalužskaja, *Paleobalkanske relikty v sovremennykh balkanskikh jazykach (K probleme rumynsko-albanskikh leksičeskikh paralelej)*, Moskva, Izdatel'stvo «Indrik», 2001.

Mihăilă, Împr. – G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, București, Editura Academiei, 1960.

Mihăilă, Studii – G. Mihăilă, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.

Osman-Zavera – Maria Osman-Zavera, *Raporturi lingvistice româno-bulgare. Cuvinte de origine română în graiurile limbii bulgare*, Editura Universității din București, 2002.

Ps. Hurm., Indice – *Indice de cuvinte la Psaltirea Hurmuzaki* (Manuscris la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” din București. „Există, după opinia noastră, indicii filigranologice de netăgăduit care fac probabilă datarea *Psaltirii Hurmuzaki* înaintea *Scrisorii lui Neașu*” – Al. Mareș, *Considerații pe marginea datării Psaltirii Hurmuzaki*, LR, XLIX, 2000, nr. 4-5).

Sandfeld – Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris, Champion, 1930.

Tiktin-Miron³, I – H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Band, I, A-C, Cluj-Napoca, Clusium, 2000 (Revision der Etymologien: Vasile Arvinte). „Dintre modificările importante, notăm: Când s-au găsit date mai vechi, acestea au fost integrate la rubrica «prime atestări»”.

Vătășescu – Cătălina Vătășescu, *Vocabularul de origine latină din limba albaneză, în comparație cu româna*, București, Institutul Român de Tracologie, 1997 (Bibliotheca Thracologica, XIX).

MOTS ROUMAINS PROBABLEMENT AUTOCHTONES, ATTESTÉS AU COURS DU PREMIER SIÈCLE DE L'ÉCRITURE EN ROUMAIN (1521-1621)

Résumé

Dans ses études publiées depuis 1996, l'auteur a présenté, avec les précisions étymologiques nécessaires: 37 mots roumains sûrement autochtones, d'origine thraco-dace, attestés dans diverses sources (textes et documents latins médiévaux et slavons), à partir du Xe siècle et jusqu'en 1520; 32 mots tout aussi sûrement autochtones, attestés à partir du premier texte rédigé en roumain

(1521), pendant un siècle; 22 mots, attestés à partir du XIIe siècle et jusqu'en 1520, considérés dans des recherches antérieures diverses, tout particulièrement dans la synthèse due à Gr. Brâncuș (1983), comme probablement autochtones; parmi eux, après une analyse étymologique attentive, réalisée par l'auteur, 18 mots pourraient être considérés comme appartenant à la

catégorie des mots sûrement autochtones, tandis que 4 restent seulement probables.

Dans l'étude présente 19 mots sont encore analysés, considérés par les recherches antérieures comme étant probablement autochtones, attestés pour la première fois pendant le premier siècle de l'écriture en roumain (1521-1621).

Tout comme pour le groupe précédent, après une analyse étymologique scrupuleuse, l'auteur arrive aux conclusions suivantes: 1) 5 mots peuvent être rapportés clairement aux racines et formants indo-européens, ayant des correspondants dans plusieurs langues anciennes et modernes, non seulement en albanais: *acă-* dans *acătare* „certain; remarquable” (*tare* <lat. *talem*); *băiat* „enfant mâle; garçon”; *mied* „hydromel”; *sterp, stearpă* „(femme) sans enfants; stérile”; *a sugruma* „étrangler” (<préf. *sub-*, d'origine latine + thème *grum-*, cf. *grumaz* „cou; nuque”; le 6ème mot, *viezu(r)ină* „tanière” est un dérivé ancien de *viçure* „blaireau”, qui a également des rapports clairs en albanais et à niveau indo-européen; 2) 5 mots ont des

correspondants clairs en albanais, mais pas en autres langues: *boif* „gros ventre (de femme enceinte)”; *codru* „montagne (boissée); forêt (épaisse, séculaire)”; *uture* „hibou; chouette”; ces mots-ci peuvent également être considérés d'origine sûrement autochtone, provenant en thraco-dace de sources inconnues ou non-identifiées encore: 3) enfin, autres 8 mots restent parmi ceux qui sont probablement autochtones, dans les conditions où d'autres solutions persistent encore dans les dictionnaires et les travaux étymologiques, envers lesquels l'auteur a formulé certaines réserves: *fluture* „papillon; paillette”; *mătură* „balai; millet à balai”; *mire* „marié”; *oacăr* (syn. *oacheș*: „on appelle *oacheș* les moutons dont les yeux sont entourés d'un cercle noir”); *pururea* „toujours, éternellement”; *sarică* „manteau à longs poils, porté par les bergers roumains”; *stăpân* „maître (de maison); propriétaire, patron”; *sută* „cent”. Les recherches à venir apporteront, peut-être, des arguments supplémentaires pour incliner la balance en faveur d'une des deux options.

